

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיר"ק ירושלים תוכב"א

סעודה שלישית פרשת

ויקרא תשי"ג

התעסקו בתורה ואין אתם יראים מכל אלה

• על ידי עסק התורה זוכין למדת הרחמים תמיד, ובאופן שגם מדת הדין
תסכים להרחמים • הטהרה מכל טומאה, תלוי בהשפעה מהקב"ה בעצמו,
דמי מטהר אתכם אביכם שבשמים • בוכות הקרבנות וקריאת פרישיות
הקרבנות, יזכו לגאולה העתידה וירושת הארץ דלעתיד • רמב"ן: התגלות
כבוד שמים אי אפשר שתהיה רק על ידי ישועת בני ישראל • השפעת
האומות הוא משם אלקים, והשפעת שם הוי"ה הוא רק לבני ישראל • ענין
של שינוי הבחירה קשה יותר מהמשכת הנסים בשידוד המערכה • אם המצב
כבר הוא כך, שהגוים אומרים מי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקוֹלוֹ, ואיה נא אלקיהם,
כבר בא העת שיוושעו ישראל •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תש"פ לפ"ק

לשון קדשו - קונטרס קמב

24 מינוט) קלָאָר

☆☆☆☆

יצא לאור ע"י

מערכת לשון קדשו

מאנטריאל קאנאדא - 3040-585-1-514

צענטראלע נומער:

929-522-1515

ענגלאנד 0330-350-3110

קאנאדא 438-797-0770

ארץ ישראל 072-3275205

צו הערן די רעקארדינג: דרוק #1, דערנאך קונטרס נומער 142

איר קענט אויך לאזן הודעות הערות ותיקונים, און מנדב זיין

מען קען אויך הערן די רעקארדינגס:

דרוקט נומער 9→6→1

ניו יארק 718-298-4641 ארץ ישראל 072-3333419

(ויקרא תשי"ג #→113→3→16)

• ברכת מזל טוב •

הר"ר אשר יצחק מאיר פריעדמאן הי"ו

לרגל שמחת נישואי בנו

החתן אברהם נ"י

עב"ג בת הרה"ג ר' שלום חנני' יו"ט ליפא ראזענפעלד שליט"א

ברכת רבינו יחול על ראשם, וזכות לימוד תורה דרבים וזכות רביה"ק זי"ע יגן עליהם, שהזיווג יעלו יפה, ויזכו להעמיד דורות ישרים ומבורכים, ע"ד ישראל סבא, לעטרת תפארת אבותם.

• נַחֲמֵנו נַחֲמֵנו •

הרה"ח הישיש המפורסם, בהן שדעתו יפה, רודף צדקה וחסד, הסתופף בצל רבינו משחר טל וידותו

מוה"ר צבי אלימלך ז"ל בהנא

בן הר"ר יוסף אריה ז"ל

שבק לן חיים ביום כ"ו אדר תש"פ

א

קושיית ודיוקים בפרשת הקרבנות

קושיא א

להבין יתור אומר "לאמר", דהלא כבר נאמר אחר כך דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם

[ויקרא^א אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר].

(א) [והקשו המפרשים דלכאורה] ס'איז איבעריג דער "לאמר", [שהרי] לאמר איז דער טייטש [א] מ'זאל [עס] ווייטער זאגן, [און] דאָס שטייט דאָך נאָכאַמאַל, ס'שטייט דאָך דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם, שטייט דאָך שוין ארויס מ'זאל עס זאגן, [ואם כן צריך ביאור] וואָס איז דער לאמר.

ב

הקדמה לקושיא ב-ד

בתנחומא מביא לכאן הפסוק וּשְׁפַל רוּחַ יִתְמָךְ כְּבוֹד, זה משה. בשעה שאמר פרעה מי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמְע בְּקִלּוֹ, חשב משה שכבר גמר שליחותו. וכן אחר קריעת ים סוף והנסים שבמדבר ובנין המשכן, חשב משה שמכאן ואילך אין לו עוד מה לעשות, אמר לו הקב"ה יש לך מלאכה גדולה מכולם, ללמד לישראל סדר קרבנות ודיני טומאה וטהרה

דער מדרש זאגט, מדרש תנחומא^ב: וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה, זה שאמר הכתוב (משלי כט, כג) גִּבּוֹרֹת אָדָם תִּשְׁפִּילֵנּוּ וּשְׁפַל רוּחַ יִתְמָךְ כְּבוֹד. שְׁפַל רוּחַ יִתְמָךְ כְּבוֹד, זה משה.

הקדוש ברוך הוא האט אים געשיקט בשליחות (שמות ג, י) לֵךְ וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי יִשְׂרָאֵל, האט ער געזאגט מי אָנְכִי [כי אלך אל פרעה], און ער איז געוועזן 'צוריק געצויגן', ער האט נישט געוואלט גיין. הלך אל פרעה, ואמר לו כה אָמַר ה' אֱלֹקֵי הָעֲבָרִים שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבְדֵנִי, אמר לו [פרעה] מי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמְע בְּקִלּוֹ. הלך וישב [לו משה], אמר כבר עשיתי שליחותי, איך האב שוין געטון מיין שליחות.

אמר לו הקדוש ברוך הוא, יִשְׁכַּבְתָּ, לֵךְ וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי יִשְׂרָאֵל. הלך ועשה, וקרע להם את הים, וְהִגִּידוּ אֶת הַשְּׁלוֹ, ועשה להם את המשכן. [אמר מכאן ואילך מה יש לי לעשות], הלך ועמד [לו].

אמר לו הקדוש ברוך הוא, מלאכה גדולה יש לך, האסט נאך א גרעסערע מלאכה האסטו נאך היצט צו טון, ללמד את ישראל דיני קרבנות, ודיני טומאות וטהרות. לכך נאמר ויקרא אל משה, הֲוֵי וּשְׁפַל רוּחַ יִתְמָךְ כְּבוֹד. - אזוי שטייט אין מדרש תנחומא.

ג

לכאורה איז דאָך א פלא דער גאנצער מדרש.

^א חסר קצת בתחלת הריקארדינג.

^ב בתנחומא (ויקרא, ג): וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה, זה שאמר הכתוב, גִּבּוֹרֹת אָדָם תִּשְׁפִּילֵנּוּ, וּשְׁפַל רוּחַ יִתְמָךְ כְּבוֹד (משלי כט, כג). כל מי שרודף אחר שררה, שררה בורחת ממנו, וכל מי שבורח משררה שררה רודפת אחריו וכו'. ומשה ברח מן השררה, בשעה שאמר לו הקב"ה (שמות ג, ג) וְעַתָּה לֵכָה וְאֶשְׁלַחְךָ אֶל פְּרָעָה, ויאמר בי ה' שְׁלַח נָא בְיָד תִּשְׁלַח (שם ד, יג). אמר רבי לוי, שבעה ימים היה הקב"ה מפתה למשה בסנה לשלחו, והוא משיבו שְׁלַח נָא בְיָד תִּשְׁלַח וכו', אמר לו הקב"ה חייך שסופך לילך. כיון שהלך ואמר (שם ה, א) כה אָמַר ה' אֱלֹקֵי הָעֲבָרִים שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבְדֵנִי, אמר אותו רשע מי ה' (שם ה, ב), התחיל משה אומר אני כבר עשיתי שליחותי, הלך וישב לו, אמר לו הקב"ה, יִשְׁכַּבְתָּ, לֵךְ, בא דבר אל פרעה מֶלֶךְ מִצְרַיִם (וארא ו, יא) וכו', ללמדך שהיה בורח מן השררה. - לסוף הוציאם ממצרים, וקרע להם את הים, והביאם אל המדבר, והוריד להם את הַמָּן, והעלה להם את הבאר, והגיד להם את הַשְּׁלוֹ, וַעֲשֵׂה אֶת הַמִּשְׁכָּן, ואמר מכאן ואילך מה יש לי לעשות, עמד וישב לו. אמר לו הקב"ה, חייך יש לי מלאכה גדולה מכל מה שעשית, יש לך ללמד לישראל "טומאה וטהרה", להזהירן היאך יהיו מקריבין בני "קרבן" לפני, שנאמר ויקרא אל משה, דבר אל בני ישראל וגו' אָדָם יָקִיר מִבְּנֵי קִרְיָב מִבְּנֵי קִרְבָּן. - משה ברח מן השררה ורדפה אחריו, לקיים מה שנאמר גִּבּוֹרֹת אָדָם תִּשְׁפִּילֵנּוּ וּשְׁפַל רוּחַ יִתְמָךְ כְּבוֹד, זה משה וכו'.

ד

קושיא ב

להבין למה חשב משה שכבר גמר שליחותו במצרים, כשפרעה אמר מי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמַּע בְּקוֹלִי. והלא אדרבה אם פרעה אומר כן, הרי זה סימן שעדיין לא פעל וגמר שליחותו, להוציא את ישראל ממצרים

(ב) [קודם] וואָס ער האָט געזאָגט [משה רבינו], קודם ווען ער איז צוריקגעקומען [להקדוש ברוך הוא, ווען] פרעה האָט געזאָגט מי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמַּע בְּקוֹלִי, [זאָגט ער, כבר] עשיתי שליחותי. [ואינו מובן מיט] וואָס האָט ער געטון די שליחות? ביי דעם איז עס געבליבן?

[והלא אדרבה] אַז דער בורא כל עולמים האָט אים געשיקט, און ער [פרעה] האָט געזאָגט מי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמַּע בְּקוֹלִי, האָט ער דאָךְ גאַרנישט אויפגעטון [בשליחותו]. ברויך מען דאָךְ ווייטער פרובירן [לילך עוד הפעם לפרעה], אַזוי ווי ס'איז טאַקע געווען [אחר כך].

הקדוש ברוך הוא האָט דאָךְ אים געזאָגט איך וויל טון מופְתִי, ער האָט פאַראויס געזאָגט (בא יא, ט) וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פְּרַעַה לְמַעַן רְבוֹת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וְאֲנִי יֹדַעְתִּי כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהִלָּךְ וְלֹא בִיד חֲזָקָה (שמות ג, יט), האָט מען אים געזאָגט 'פאַראויס נאָך' אַז ער [פרעה] וועט נישט וועלן, און הקב"ה וועט זיי אַרויסציען באותות ובמופתים. מ'האָט אַלעס פאַראויס געזאָגט.

נו וואָס האָט ער שוין פאַרטיג געמאַכט. אַז ער האָט געזאָגט מי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמַּע בְּקוֹלִי, איז ער שוין געווען פאַרטיג? [והלא] דאָס איז נאָךְ גאַרנישט.

ה

קושיא ג

להבין מה שאמר לו הקב"ה לאחר בנין המשכן, יש לפניך מלאכה גדולה מכל מה שעשית, ללמדם קרבנות וטומאה וטהרה. והלא אדרבה, כי הלכות אלו יכול כל תלמיד חכם אמיתי ללמוד וללמד, משא"כ קריעת ים סוף ושאר הנסים שהם שידוד המערכה, אין כל חכם יכול להמשיך כזאת

(ג) ווידער דעם איז נאָךְ שווערער, ווייטער, [ווען] ער האָט געמאַכט שוין דאָס מִשְׁכָּן, און קְרִיעַת יַם סוּף, האָט ער געזאָגט [הקב"ה למשה] ס'איז נאָךְ דאָ אַ גרעסערע זאַך, [ללמדם דיני] קְרִבְנוֹת.

[ואינו מובן] פאַרוואָס איז דאָס גרעסער. - ער שטעלט זיך דער ישמח משה אויך דערויף.² -

[והלא קרבנות] דעם איז דאָךְ אַ "לימוד" וואָס מ'האָט געגעבן אין די תורה הקדושה, [והוא ביכולת להבין] פאַר יעדן 'תְּלִמִיד חָכָם אֱמִיתִי'. איבערהויפט דעמאָלטס, ביי משה רבינו.

אַבער דעם, קְרִיעַת יַם סוּף וכדומה, אַזעלעכע ענינים ממשיך צו זיין, אַזאַ שידוד המערכה, .. [אין זה ביכולת לכל חכם].

וואָס איז שייך צו זאָגן אויף דעם [על לימוד הקרבנות] אַז 'דאָס' איז גרעסער.

² בישמח משה ריש פרשתן (בקושיא ה): מה דאמר תנ"ך יש לפניך מלאכה גדולה מכל מה שעשית, ללמד לבני הלכות טומאה וטהרה והקרבנות. והלא כולם יעידון ויגידון שיותר בניקל ללמד טומאה וטהרה והקרבנות, מלקרוע את הים ומלהוריד את הָקָן, 'שתלמיד חכם מובהק' יכול ללמד, אבל מופתים כאלו לא יכול עשותם רק כשידבק ה'חלק' ב'כל' בתכלית הדביקות.

1

קושיא ד - מתוך הדרוש

ד) ובישמח משה הקשה עוד, דיש להבין מה דעתו של משה במה שעמד וישב לו, וכי לא ידע שצריך ללמד מומאה וטהרה וקרבנות. ובכלל יש להבין, מה שייד לבאן הלשון "ושפלו רוח" וְתִמְדָּךְ כְּבוֹד, זה משה. דמה ענין ענה ושפלות רוח יש במה שמושה הלך וישב לו, עבור שסבר דמכאן ואילך אין לו עוד מה לעשות.

(התירוץ בדברי רבינו באות נח-סא)

2

קושיא ה-ו

במדרש: כיון ששמעו ישראל פרשת קרבנות נתייראו. אמר להם עסקו בתורה ואין אתם יראים מכל אלה. וקשה: ה) למה נתייראו בפרשת קרבנות. ו) ומה השיב להם על זה, התעסקו בתורה ואל תתייראו

דער מדרש זאגט אין פרשת צו¹, זאגט ער אַ מַשָּׁל, איינער האָט געזען אַז כיתות לסטים נכנסים למדינה עם איזה שלטון, און דער עולם האָט זיך דערשראָקן פאַר זיי. נאמר להם תתנהגו בטוב ואין אתם יראים.

אזוי אויך דאָ, כיון ששמעו ישראל פרשת קרבנות, נתייראו. אמר להם הקדוש ברוך הוא, לכו ועסקו בתורה ואין אתם מתייראים מכל אלה. ה) [וצריך ביאור] וואָס האָבן זיי זיך עפעס געשראָקן פאַר די קרבנות. ו) [און וואָס] האָט ער געזאָגט לכו עסקו בתורה.

ח

ישוב הקושיות

הקדמה לישוב קושיא

(עד אחר אות כז)

בירמיה ז' שבהפטורת צו, מבואר שאמר להם הנביא שהקב"ה לא צוה אותם על דברי עולה וזבח ביום הוציא אותם מארץ מצרים

קען זיין דאָס ענין.

[בהקדם לבאר עוד גם וואָס] אונז זאָג מיר דאָ אַט [בהפטורת צו], אין ירמיה (ז, כב-כג) דאָרטן איז דאָ אַ פסוק, אין די אַנדערע [וואָך, אין] פרשת צו איז עס אין דער הפטורה. זאָגט דער פסוק, דער נביא, אַז השם יתברך האָט געזאָגט לא צויתי אתכם, ביום הוצאתי אתכם ממצרים לא צויתי אתכם על דבר עולה או זבח. פה אָמר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, לא צויתי אתכם ביום עלותכם ממצרים על דבר עולה וְזִבְחָה, כי אם שמוע תשמעו בקולי וְהִיִּיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים.

ט

קושיא ז

קושיית הרמב"ם: דאך יתפרש פסוק זה שבירמיה, והלא כמה פרשיות התורה מלאים מזה שנצטוו על הקרבנות שטעל זיך שוין דער רמב"ם אין ספר המורה², זאָגט ער, כל הרואה ישתומם, ווער ס'קוקט דאָ ווייסט ער נישט קיין פֿשֿט, [וואָס הייסט] מ'האָט נישט געהייסן? דער

¹ במדרש רבה (צו ט, ח): אמר רבי אחא, משל לשלטון שנכנס למדינה, ועמו כיתות של לסטים, אמר אחד לחבירו מה דחיל הרין שליטא, אמר לו הָאָ פֿסֿטָמָא דִּילָךְ טָבָא (פירש במתנות כהונה: דיבור והנהגה שלך יהא טוב) וְלִית אַתְּ דְּחִיל מִיְנִיה. כך, כיון ששמעו ישראל פרשת קרבנות נתייראו, אמר להם משה אל תתייראו, התעסקו בתורה ואין אתם יראים מכל אלה, הדא הוא דכתיב (צו ז, יז) זאת 'התורה' לְעֹלָה לְמִנְחָה. [וכן הוא בילקוט שמעוני פרשת צו (רמז תצג), אבל שם הגירסא "אמר להם" אל תתייראו, ויש לפרש לגירסא זו שאמר להם הקב"ה. וכן הובא זה בספרים בלשון שאמר הקב"ה, וכגון בכסף נבחר פרשת צו, ובפסדס דוד וערך ש"י בפרשתן].

בורא כל עולמים זאָגט, ער האָט קיינמאָל נישט געהייסן על דבר עולה וְזָבַח? [והלא] די תורה הקדושה איז פול [מיט] דער ציווי פון קרבנות, קרבנות יחיד מיט קרבנות ציבור.

[וגם] תיכף אין מצרים איז געווען דער [קרבן] פֶּסַח. [ואם כן] וואָס זאָגט ער לא צוית את אבותיכם מעולם על דבר עולה וזבח, איך האָב זיי קיינמאָל נישט געהייסן על דבר עולה או זבח. ס'איז דאָך אַ פלא והפלא.

תירוץ ראשון של הרמב"ם - על קושיא זו

כוונת הקב"ה כשציוו על הקרבנות, היה בכדי שיתרחקו מן העבודה זרה ועובדיה, ויתקרבו לאמונת יהודו ועבודתו של הקב"ה. ולזה אמר להם הנביא דאם הם עובדים ע"ז, ומתרחקים מה', הרי באופן כזה לא צוה הקב"ה על הקרבנות מעולם

דער רמב"ם זאָגט צוויי תירוצים:

איינס זאָגט ער, די כוונה איז נישט געווען [במה שצוה להם סדר קרבנות], מ'האָט נישט געמיינט דאָס "קרבן" [בעצם], מ'האָט נאָר געמיינט די שְׁבִירַת הַלֵּב [וההכנעה להש"ת], אַז מ'זאָל מַמְאֵס זיין די עבודה זרה.

יא

אזוי ווי דעם רמב"ם'ס שיטה איז דאָך, אַז די קרבנות זענען דאָך ווייל מ'האָט געברענגט [במצרים וזבחין] צו דער עבודה זרה, האָט מען געהייסן פון היצט אָן אַז מ'זאָל דאָס טון פאַר'ן בורא כל עולמים, [כדי להרחיקם מעבודה זרה].

- [וזהו רק] דאָ ביי דער איינע זאָך [צוה הקב"ה לעשות כעין שהיו עושין עובדי ע"ז, משא"כ בשאר המצות מבאר הרמב"ם שאדרבה עושין היפוך ממה שהם היו עושין]. ס'איז נישט קיין נפקא מינה מאריך צו זיין, ס'איז דאָ תירוץ [לבאר מאי שנא בזה בקרבנות מבשאר מצות]¹.

יב

אַבער על כל פנים יהיה איך שיהיה, אַז מ'האָט נישט נאָכגעקומען די כוונה [של הַמְצָוָה ב"ה] וואָס מ'האָט געמיינט מיט קרבנות, [וואָס] מ'האָט נישט געמיינט די

¹ במורה נבוכים (ג, לב) בקושייתו: ובעבור זה הענין אשר גיליתי לך, נמצא הרבה בספרי הנביאים שמוכיחים בני אדם על רוב השתדלותם והתחזקם להביא הקרבנות, וביארו להן שאינם מכוונים לעצמם כוונה צריכה מאד, ושהאלקים אינו צריך אליהם. אמר שמואל (א' טו, כב) הִחַפֵּץ לָהֶּ בַּעֲלוֹת וְזָבָחִים כְּשֶׁמַּע בְּקוֹל ה', ואמר ישעיה (א, יא) לְמָה לִּי רֹב זִבְחֵיכֶם יֹאמֶר ה' וגו'. ואמר ירמיה, (כח אָמַר ה' עֲבֹדוּ אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל) כִּי לֹא דִבַּרְתִּי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִוִּיתִים בְּיוֹם הוֹצֵאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל דְּבָרֵי עוֹלָה וְזָבַח, כִּי אִם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה צִוִּיתִי אוֹתָם לֵאמֹר שְׁמַעוּ בְּקוֹלִי וְהִיִּיתִי לָכֶם לֵאלֹקִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם. וכבר הוקשה זה המאמר בעיני, כל מי שראיתי דבריו או שמעתי, נאמר איך יאמר ירמיה על ה' שלא צונו בדברי עולה וזבח, ורוב המצות באו בזה.

¹ במורה נבוכים (שם) בתירוץ הראשון: אמנם כוונת זה המאמר הוא מה שביארתי לך, וזה שהוא אמר שהכוונה הראשונה [במצות קרבנות] אמנם היא שֶׁתִּשְׁתַּיָּגְגוּ וְלֹא תַעֲבֹדוּ זֻלָּתִי, וְהִיִּיתִי לָכֶם לֵאלֹקִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם, וזאת המצוה בְּהִקְרָבָהּ וְכִנּוּן אֶל הַבַּיִת אֲמַנּוּ הִתֵּה בַּעֲבוּר שֶׁתַּעֲלֶה בִּידֵיכֶם זֹאת הַפֶּנֶה, ובעבורה העתקתי אלו העבודות לשמי, עד שימחה שם עבודה זרה ותתקיים פנת יחודי, ובאתם אתם ובטלתם התכלית ההיא, והתחזקתם במה שנעשה בעבודה, והוא שאתם ספקתם במציאותי, כְּשֶׁשׁוּ בַּה' וַיֹּאמְרוּ לֹא הוּא, ועבדתם עבודה זרה וְקִשְׁתֶּם לְבַעַל וְהָלַךְ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְבָאתֶם אֶל הַבַּיִת הַבֵּית וגו' (ירמי' שם, ח-ז), ונשאתם מכוונים אל הַיֵּכָל ה' (ש, ד), ומקריבים הקרבנות אשר לא היו מכוונים כוונה ראשונה.

¹ במורה נבוכים חלק ג', שמבאר שם טעמי כמה מצות על דרך זה, שהם להרחיק ממה שעשו העובדי ע"ז.

² עיין באורך בביאור ענין זה לדעת הרמב"ם, בדברי רבינו בס"ג בלק תשי"ד, וס"ג ויקרא תשכ"ז (ובדברי יואל שם עמוד דר), ועוד.

קרבנות אֵלֵינוּ, [נֶאֱמַר] מִ'הָאֵט גַּעמִינֵט 'דִּי כְּנָה [הַנּוֹכְרָת, לַהֲרִיחִקָם מֵעַז], אֲוֵן 'דִּי כְּנָה זַענֵעַן זֵי נִישֵׁט נֶאָכְגַּעקֻמֶּעַן, ווִייל מִ'הָאֵט ווִיטער גַּעדינֵט די עבֻדָּה זֶה, מִיט אַנדערע עבֻדוֹת. נו מִמִּילָא, נו הָאָט קִיין שוֹם תועלת נִישֵׁט די קרבנות.

יג

תִּירוּן שְׁנֵי שָׁל הַרמב"ם - עַל קוּשִׁיא ז

כִּשְׁנָתָהּ לְהַם מִצֻּת הָרִאשׁוֹנוֹת בְּמִרָה, בּוֹמֵן שְׁהוּצִיאִים מִמִּצְוֹת, שֶׁם לֹא נִצְטוּ עַל הַקְּרִבּוֹת

נֶאָךְ אַ תִּירוּן זָאָגְט ער^ט, אַז מִ'מִּינֵט [בְּדַבְרֵי יִרְמִיָּה], אַז פֻּן דַּעַר "הַתְּחִלָּה", דִּי הַתְּחִלָּת הַצִּיּוּרִי אִיז נִישֵׁט גַּעוּוּעַן 'בְּמִרָה' [אויף "קרבנות"]. מִ'הָאֵט דָּאָךְ בְּמִרָה הָאָט מֵעַן שוּרִין גַּעזָאָגְט [אִיזוּה מִצֻּת, כְּדַתִּיב] (בִּשְׁלַח טו, כה) שֶׁם שֶׁם לֹא חָק וּמִשְׁפָּט, אֲוֵן דָּאָרְט אִיז נֶאָכְנִישֵׁט גַּעוּוּעַן קִיין [צִיּוּרֵי אוּרִיף] "קרבנות".
[עַד כֹּאן דַּבְרֵי הַרמב"ם].

יד

קוּשִׁיּוֹת הָאֲבִרְבִּנָּאָל - עַל ב' תִּירוּצֵי הַרמב"ם

עַל תִּירוּן הָרִאשׁוֹן קֶשֶׁה, דַּלְשׁוֹן הַפְּסוּק מִשְׁמַע שֶׁלֹּא צִיּוֹם כָּלֵל עַל מַעֲשֵׂה הַקְּרִבּוֹת, וְלֹא נֹכַח שֶׁם עֵינֵי "הַכוּוֹנֶה" בְּצִיּוּר הַקְּרִבּוֹת. וְעַל תִּירוּן הַשֵּׁנִי קֶשֶׁה, דִּמָּה נִפְקָא מִינָה אִם נִצְטוּ עַל זֶה בְּמִרָה, אֲוֵן אַחֵר כִּךְ, וְהָלֹא סוֹף סוֹף הֵם נִצְטוּ עַל הַקְּרִבּוֹת דַּעַר אֲבִרְבִּנָּאָל קִרְיָגְט אוּרִיף דִּי בִידַע טַעמִים [שִׁכְתֵּב הַרמב"ם], עַר וּוְעַנְדֵּט עַס אָפּ.
קוֹדֶם [עַל תִּירוּן הָרִאשׁוֹן קֶשֶׁה] ווִייל ס'שְׁטִיט נִישֵׁט אִין פְּסוּק [בִּירְמִיָּה] קִיין "כְּנָנוֹת", [נֶאֱמַר] לֹא צִיּוּרִי [עַל דְּבָרֵי] "עוֹלָה וְזֶבַח", יִהְיֶה אִיךְ שִׁיחִיָּה. עַר זָאָגְט דָּאָךְ נִישֵׁט דָּאָס, אַז אִיךְ הָאָב נִישֵׁט "גַּעמִינֵט" דָּאָס, [נֶאֱמַר] עַר זָאָגְט אִיךְ הָאָב גַּאָרְנִישֵׁט "מִצְוָה" גַּעוּוּעַן.

^ט בְּמִרָה נִבְּוִכִים (שם) בְּתִירוּצוֹ הַשֵּׁנִי: וְלִי בְּפִירוּשׁ זֶה הַפְּסוּק פִּנִּים אַחֲרִים, וְהוּא מְבִיא לִזְה עֵינֵי בְּעַצְמוֹ אֲשֶׁר זָכְרָנוּהוּ. וְהוּא שִׁכְבֵּר הַתְּבִאָר בְּכַתּוּב וּבִקְבָּלָה יָחִד, שֶׁתְּחִלָּת מִצְוָה שֶׁנִּצְטוּנוּ בָּהּ, לֹא הָיוּ בָּהּ דַּבְרֵי עוֹלָה וְזֶבַח כָּלֵל. וְאִין צִרִיךְ שֶׁתְּטִירִיד כָּלֵל שֶׁכֵּלךְ בְּפִסֵּחַ מִצְוִים, כִּי הָיָה הִתָּה לְסִיבָה מְבֹאֲרָת גְּלוּיָה, כְּמוֹ שֶׁאִין עֵתִיד לְבִאָר. וְעוֹד שֶׁהַמִּצְוָה הִתָּה בְּאִרְךְ מִצְוִים, וְהַמִּצְוָה הִרְמִזָּה אֵלֶיהָ בִּזְה הַפְּסוּק הוּא מָה שֶׁנִּצְטוּנוּ בּוֹ אַחֵר יִצִּיאַת מִצְרַיִם, וְלִזְה הַתְּנָה בִּזְה הַפְּסוּק וְאִמְרָה כִּיּוֹם הוּצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, כִּי תְחִלָּת צִיּוּר שֶׁבֶן אַחֵר יִצִּיאַת מִצְרַיִם הוּא מָה שֶׁנִּצְטוּנוּ בּוֹ בְּמִרָה, וְהוּא אָמְרוּ לָנוּ שֶׁם (בִּשְׁלַח טו, כה-כו) אִם שְׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ה' אֶלְקִיךָ וְגו', שֶׁם שֶׁם לֹא חָק וּמִשְׁפָּט וְגו', וּבִאֵה הַקְּבָלָה הָאִמִּיתִית (סְפָהֲדִיר נו:) שֶׁבֶת וְדִינִין בְּמִרָה אֲפָקוֹד, וְהַחֹק הִרְמִזָּה אֵלֶיהָ הוּא הַשְּׁבֵת, וְהַמִּשְׁפָּט הוּא הַדִּינִים, וְהוּא הַסִּדֵּר הַקָּל. וְזֹאת הִיא הַכוּוֹנָה הָרִאשׁוֹנָה כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ, רְצוֹנִי לִזְמַר אֲמוֹנַת הַדַּעוֹת הָאִמִּיתִיּוֹת, וְהוּא חִידוּשׁ הָעוֹלָם. וְכִכֵּר יַדַּעַת שְׁעִיקָר מִצֻּת שֶׁבֶת אֲמָנָה הִיא לְחֹזֶק זֹאת הַפִּינָה וְלִקְיַעמָה, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ בִּזְה הַמֶּאֱמָר. וְהַכוּוֹנָה עוֹד - עַם אֲמִיתָה הַדַּעוֹת - לְהַסִּיר הַקָּל מִבְּנֵי אָדָם. הִנֵּה כִכֵּר הַתְּבִאָר לִךְ שֶׁהַמִּצְוָה הָרִאשׁוֹנָה לֹא הָיוּ בָּהּ דְּבָרֵי עוֹלָה וְזֶבַח וכו'.

^י בְּפִירוּשׁ הָאֲבִרְבִּנָּאָל (יִרְמִיָּה ז:) : הַשְּׁאֵלָה הַשֵּׁנִית בְּאִמְרוֹ כִּי לֹא דְבָרִי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִיּוּרִים כִּיּוֹם הוּצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל דְּבָרֵי עוֹלָה וְזֶבַח, כִּי הִנֵּה כִיּוֹם הוּצִיאִי עֵינֵינוּ בְּזִמְנָה הוּצִיאִי אוֹתָם, וְאִיךְ יִצְדָּק הַמֶּאֱמָר זֶה, וְהָיָה בָּהּ סִינִי נִיתָנוּ לָהֶם מִצְוֹת רַבּוֹת עַל דְּבָרֵי עוֹלָה וְזֶבַח, וְהִנֵּה כֹל סִפֵּר תּוֹרַת כְּהִנִּים, וְאִיךְ אִמְרָם אִם כֵּן שֶׁלֹּא צוּה לָהֶם עֲלֵיו דְּבַר, וּבְבִיאֹר הַפְּרָשָׁה אֲזַכּוֹר דְּבָרֵי הַמִּפְרָשִׁים בַּח ...
וְאֲמָנָה וכו' כֹּתֵב הִרְבַּ הַמּוֹרָה בְּפָרֻק ל"ב חֶלֶק ג' שִׁכְבֵּר הוֹקֶשֶׁה זֶה הַמֶּאֱמָר בְּעֵינֵי כֹל מִי שֶׁנִּשְׁמַעוּ דְּבָרֵיו וכו', וְהַשִּׁיב הִרְבַּ עַל זֶה שֶׁתִּי תִּשְׁכַּחוּת, הָאֶחָד שִׁיחִיָּה כּוֹנֵנָה הַכְּתוּב לִזְמַר שְׁרָצוֹן הַשִּׁי"ת וְכוּנָתוֹ הִיָּה שִׁישִׁיגוּהוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יַעֲבֹדוּ זֹלָתוֹ וכו' . - וְזֹאת רֹאֵה שֶׁהַעִיקָר חֲסֵר מִן הַפְּסוּק זֶה, כִּי לֹא נִזְכַּר בּוֹ כּוֹנֵנָה רִאשׁוֹנָה וְלֹא שְׁנִיָּה, וְלִכֵּן הַפִּירוּשׁ זֶה אִינוֹ נִכּוֹן.

וְהַתְּשׁוּבָה הַשֵּׁנִית שֶׁזָּכַר הִרְבַּ, הִיא בְּדִיּוּקָא וְאִמְרוּ "כִּיּוֹם הוּצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם", וְהוּא שִׁכְבֵּר הַתְּבִאָר בְּפִסֵּחַ וּבִקְבָּלָה יָחִד שֶׁתְּחִלָּת הַמִּצְוֹת שֶׁנִּצְטוּנוּ בָּהֶם לֹא הָיָה בְּדַבְרֵי עוֹלָה וְזֶבַח כָּלֵל, כִּי הִנֵּה בְּרִאשׁוֹנָה אַחֲרֵי יִצִּיאַת מִצְרַיִם הַתְּחִלָּה לְקַבֵּל מִצְוֹת בְּמִרָה וְלֹא קִבְּלוּ שֶׁם אֵלֶּה שֶׁבֶת וְדִינִים כְּדַבְרֵי חֲכָמִים ז"ל, וְכְּמוֹ שֶׁאִמְרָם שֶׁם שֶׁם לֹא חָק וּמִשְׁפָּט, אֲבָל לֹא הָיוּ בְּמִצְוֹת הֵם דְּבָרֵי עוֹלָה וְזֶבַח. וְהוֹקֶשֶׁה לְרַב עֵינֵי פִסֵּחַ מִצְרַיִם שִׁיחִיָּה קִרְבֵּן וְזֶבַח, וְהַשִּׁיב שֶׁהַמִּצְוָה הִיא הִתָּה לְסִיבָה אַחֲרָת, וְשֶׁלֹּא נִצְטוּ עֲלֶיהָ אֵלֶּה בְּמִצְרַיִם, לֹא אַחֲרֵי הַיִּצִּיאָה מִשָּׁם.
וְגַם הַפִּירוּשׁ זֶה אִינוֹ נִכּוֹן אֲצִלִּי, לְפִי שֶׁמָּה לָהֶם לִישְׁרָאֵל שִׁיחִיָּה הַקְּרִבּוֹת הַמִּצְוָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁנִּצְטוּ בָּהּ אֲוֵן תְּהִיָּה מִצְוֹת אַחֲרֹת רִאשׁוֹנוֹת וְאַחֲרֵיהֶן מִצְוֹת הַקְּרִבּוֹת, כִּי הִנֵּה לֹא מִלֵּט מֵהִיָּת הַקְּרִבּוֹת מִצְוָה אֲלִקִּית בִּין שֶׁתְּהִיָּה רִאשׁוֹנָה שְׁנִית אֲוֵן שְׁלִישִׁית מִהַתִּירָג מִצְוֹת, וְמָה זֶה לְעֵינֵי הַתְּנִיכָה.

און ווידער וואָס ער זאָגט [בתירוץ השני], אַז ווייל אַז ס'איז נישט געווען דאָס 'ערשטע', [על זה קשה] וואָס אַ נפקא מינה [צי] ס'איז געווען דאָס 'ערשטע', צי גאָר שפעטער.

טו

תירוצי האברבנאל - על קושיא ז

בעצם לא נצטוו על הקרבנות כלל, במעמד הר סיני. ורק לאחר שחטאו בעגל נצטוו על זה, כדי שיהיה להם לכפרה על החטא איבערדעם זאָגט דער אברבנאל, זאָגט ער אַן אַנדערן פֿשט^א.

אַז דער פֿשט איז, מ'האָט טאַקע נישט געהייסן. [ווייל] פריער האָט מען נישט געברויכט קיין קרבנות, נאָר דורכן חטא העגל פעלט אויס קרבנות. דאָס איז, דער ענין דאָס האָט מען גורם געווען ביים חטא העגל, אָבער 'פריער' האָט מען נישט געהייסן. [עד כאן דברי האברבנאל].

טז

מה שקשה על תירוצי האברבנאל

א[הלא במצרים כבר נצטוו על הקרבן פסח, אף קודם העגל. ב] ועוד שמבואר במדרש שכל הקרבנות נאמרו כללותיהם ופרטותיהם בהר סיני, ביום שנצטוו על קרבנות המילואים, שזה היה קודם חטא העגל

אָבער אויך דער תירוץ האַלט אויך [שווער אויס], ס'זעט נישט אויס אַזוי.

א[ווייל, 'קודם' [שהרי דער] קרבן פסח איז דאָך געווען פריער.

ב[און 'דערנאָך', מ'האָט דאָך געגעבן די גאַנצע תרי"ג מצות האָט מען דאָך געגעבן [בהר סיני, באותן מ' יום הראשונים שעלה משה, וכמו שאמרו] כל המצות נאמרו כללותיהן ופרטותיהן מהר סיני^ב, און דאָרט איז דאָך געווען [גם מצות הקרבנות].

^א בפירוש האברבנאל (ש) בתירוץ: ולכן הנראה לי בפירוש הפסוק הוא, שהנה ישראל כשיצאו ממצרים ובאו לפני הר סיני ושמעו התורה והמצוות, לא צום ה' דָּבָר מענין הקרבנות, אבל צום עניני האמונות והמעשים המשובחים אשר יעשו. האמנם כאשר עשו העגל, וראה השם יתברך שרירות לבם הרע וכלל יום ויום יחטאו לפניו, הוצרך לתקן להם צרי ורפואה למחלתם ורשעיהם, ולכן באו מצות הקרבנות, מהעולות אשר יעשו לכפר על הרהורי לבם, ומהחטאת והאשם ושאר מיני הקרבנות כולם שלא נצטוו עליהם אילו לא היו חוטאים. וזהו אומרו כאן, כי לא דְּבַרְתִּי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִוִּיתִים "בַּיּוֹם הַזֶּה" הוציא אותם מאֶרֶץ מִצְרַיִם", רומז למעמד הר סיני וקבול המצות שבפרשת וישמע יתרו ומשפטים, שבהם לא צוה אותם השי"ת על דְּבָרֵי עוֹלָה וְזֶבֶח. אבל צוה אותם לאמר שִׁמְעוּ בְּקוֹלִי וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹקִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם באופן שאהיה לָכֶם לֵאלֹקִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם, ותלכו בְּכָל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֶצְוֶה אֲשֶׁנִּי, ואותם הדורות שהיו לא שִׁמְעוּ וְלֹא הָיוּ אֶת אֲזְנֵי וְיָלְכוּ בְּמַעֲצוֹת בְּשָׁרָה לָכֶם (ירמ' שם, כד), שרומז בזה למה שחטאו בעגל במעצותם שהיו מתעצבים כי ברשע משה, והיה זה להיותם מוטבעים באמונות המצריים, כי זהו שרירות לבם הרע, ומפני זה נענשו שם, והוא אומרו (ש) וְהָיִיתִי לְאֶחָד וְלֹא לְפָנִים, ועל זה מפני כובד חטאתם הוצרכו למצות הקרבנות. ואמנם אחר כך כפי הדורות שבאו נוטים אל הפשעים, לא הספיקו הקרבנות, והיו עכ"ז רעים וחטאים לה' מאד, עד שהוצרכו לשליחות הנביאים יום השֶׁכֶם וְשָׁלוֹחַ (שם, כה) וכו'.

^ב וכמבואר בתורת כהנים ורש"י ריש פרשת בהר, לענין כל המצות. וכן מבואר בפרשות לענין פרשת "קרבנות" בתורת כהנים פרשת צו בפסוק (ו, יז) זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולְאֶשֶׁם וְלַמִּלּוּחִים וְלִזְבַּח הַשְּׁלָמִים. מה מילואים נאמרו כללותיהם ודקדוקיהם בסני, אף כולן נאמרו כללותיהם ודקדוקיהם בסני. אי מה מילואים קרבן ציבור, אף אין לי אלא קרבן צבור, קרבן יחיד מנין, תלמוד לומר וְלֶאֱשֶׁם. אי מה אשם קרבן יחיד, אף אין לי אלא קרבן יחיד, קרבן צבור מנין, תלמוד לומר וְלַמִּלּוּאִים. כשתמצי לומר לעולה, לעולת יחיד ולעולת צבור, למנחה, למנחת יחיד ולמנחת צבור, ולחטאת יחיד ולחטאת צבור, ולזבח השלמים לזבחי שלמי יחיד ולזבחי שלמי צבור. אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי בְּיוֹם צִוּתוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶת קַרְבָּנֵיהֶם (צו שם, לח) זה הבכור והמעשר והפסח. לה' [במקרב סיני] לרבות את כולם, שכולם נאמרו כללותיהם ודקדוקיהם מסיני.

[וואין לדחות דלעולם ניתנו כולם בסני, אבל היה זה לאחר חטא העגל, שהרי מעשה העגל היה ב"ז בתחום בשנה הראשונה, ולא נסעו ממדבר סיני עד כ' אייר בשנה השנית. ובפרט עד הקמת המשכן באחד בניסן בשנה השנית, שכל המצות שנצטוו קודם הקמת המשכן נקרא שנאמר "בסני", ושנאמר לאחר מכן נקרא שנאמר "באהל מועד". אולם לדברי התורה כהנים פרשת צו, הרי כל הקרבנות נלמדים מקרבנות המילואים שבפרשת תצוה, ועל כולם נאמר אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה בְּהַר

[ועוד שהרין] ער זאָגט דאָך בפירוש (פנחס כח, ו) עלת תמיד העֶשֶׂיָה בְּהַר סִינִי, דער עולת תמיד - די קרבנות - זענען דאָך געוועזן טאַקע ביים מעמד הנבחר^י, און ס'ווערט גאָר אָנגערופֿן [כל התמידין על שם] הֶעֱשִׂיָה בְּהַר סִינִי.
[ונמצא] איז דאָך שוין געווען "קרבנות" [גם קודם שחטאו], דאָס איז געווען 'פֿאַרן' חטא העגל. - [וממילא תירוץ האברבנאל] דאָס איז אויך אַ חידוש.

יז

סיום קושיא ז

איז ווייטער דאָ איז דאָך שווער [לשון הפסוק בירמיה], איז נישטאָ אַזוי אויף דעם קיין פירוש המתיישב על הלב.

די אַלע [מפרשים] ברענגען זיי - [ווי] דער רד"ק ברענגט^י - דעם רמב"ם ס'טעם [הראשון, אז] אין די "כוונה" האָט מען נישט געמיינט דאָס. [שהוא] דעס וואָס דער אברבנאל ווענדט [שוין] אָפּ, [כי הרי בפסוק לא הזכיר הכוונה, רק עצם הציווי של הבאת קרבנות].

יח

חקרמה ליישוב קושיא ז

נאָר וואָס'זשע דען, דער אמת איז - אַזוי מיין איך - אַזוי, דער אַמַת'דיגער פֿשט איז מבואר אין זוהר הקדוש.

יט

בווהר הק' הקשה בעין קושיא הנזכרת, על לשון הפסוק כי לא תחפץ זבח ואֶתְנָה עוֹלָה לא תרצה, דהלא מבואר בתורה שהקב"ה יש נחת רוח ורצון לפניו בהקריבת עולה וחוב

[דהנה] דער זוהר הקדוש פרעגט 'די' קשיא אויף עפעס אַנדערש דאָ, אויפֿן פסוק [תהלים נא, יט-יט] כִּי לֹא תִחְפֹּץ [זֶבֶח וְאֶתְנָה, עוֹלָה לֹא תִרְצָה. זִבְחֵי אֱלֹקִים רוּחַ נִשְׁבְּרָה, לֵב נִשְׁבֵּר וְנִדְבָה אֱלֹקִים לֹא תִבְדָּה].

דער זוהר הקדוש אין פרשת משפטים^{טו} (דף קח.), פרעגט ער די קשיא אויף כִּי לֹא תִחְפֹּץ זֶבֶח וְאֶתְנָה, ווי קען מען זאָגן לֹא תִחְפֹּץ זֶבֶח וְאֶתְנָה עוֹלָה לֹא תִרְצָה, ס'שטייט דאָך אין פסוק [כמה פרשיות על קרבנות], די פסוקים זענען דאָך פיל מיט קרבנות, וויאזוי קען מען זאָגן לֹא תִחְפֹּץ זֶבֶח וְאֶתְנָה?

סיני "כיום צותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם לה' במדבר סיני", ופרשת המילואים שבסוף תצוה, נאמר לדעת הזוהר ובעלי התוספות בתוך מ' ימים הראשונים שעלה משה להר, עוד טרם חטא העגל, וכן הוא לפי פשוטו סדר המאוחר והמוקדם בפסוק, וכמבואר בכ"מ בדרושי רבינו בפרשת תרומה. ונמצא שכל הקרבנות נאמרו אז קודם חטא העגל, ובפרט עולה וחסאת שנוכחים בפרשת תצוה. וע"ע ברמב"ן צו ז, (לח.).

י" וכפירש"י שם: דבר אחר, הֶעֱשִׂיָה בְּהַר סִינִי, הקיש עולת תמיד לעולת הר סיני, אותה שנתקברה לפני מתן תורה, שכתוב בה (משפטים כד, ו) וַיֵּשֶׁם בְּאֶנְתָּה. מלמד שטעונה כלי.

י" עיי"ש בדבריו שהביא טעמי הרמב"ם, וגם טעם האברבנאל, ועוד. וכן בפירוש המלבי"ם כתב בעין תירוץ הראשון של הרמב"ם, דקאי על הכוונה. וע"ע ברש"י.

טו בווהר הקדוש (משפטים דף קח.): כתיב כי לא תחפץ זבח ואֶתְנָה עוֹלָה לֹא תִרְצָה, זִבְחֵי אֱלֹקִים רוּחַ נִשְׁבְּרָה לֵב נִשְׁבֵּר וְנִדְבָה אֱלֹקִים לֹא תִבְדָּה. כי לא תחפץ זבח, וכי לא בעי קודשא בריך הוא דיקרבון קמיה קרבנא, והא איהו אתקין לגבי תיביא קרבנא דיקרבון ויתכפר להו חוביהו. אלא דוד לקמי שמא דאלקיים אמר, וקרבנא לא קרבין לשמא דאלקיים אלא לשמא דיו"ד ק"א וא"ו ק"א, דהא לגבי דינא קשיא מדת הדין, לא מקרבין קרבנא. דכתיב (ויקרא א, ב) אֲדָם כִּי יִקְרִיב מִקֶּם קִרְבָּן לַהוֹי"ה, לַהוֹי"ה וְלֹא לִשְׁמָא דְאֱלֹקִיִּים. וכי תקרב קרבן מנחה לַהוֹי"ה (שם ב, א), זֶבֶח תִּזְדֶּה לַהוֹי"ה (אמור ככ, כט), זֶבֶח שְׁלָמִים לַהוֹי"ה (קדושים יט, ה). ובגין כך, כִּינן דְדוד מלכא לגבי אלקיים אמר, אצטריך למכתב, כי לא תחפץ זבח ואֶתְנָה עוֹלָה לֹא תִרְצָה, דהא לשמא דא לא מקרבין אלא רוח נשברה. דכתיב זִבְחֵי אֱלֹקִיִּים רוּחַ נִשְׁבְּרָה, קרבנא דאלקיים, עצבו ותבירו דלכא.

כ

ומתרחץ הוזהר הקדוש, והכוונה כי מצד שם "אלקים" אין חפץ ורצון בעולה וזבח, רק מצד שם הוי"ה, וכמו שנזכר בכל הקרבנות רק שם הוי"ה

שטייט דאך אין זוהר הקדוש אזוי, זאגט ער אזוי:

אז די קרבנות, פונעם שם אלקים אויס, האָט עס נישט קיין שום פלאץ. נאָר [בדכתיב] (א, ב) קִרְבֵּן לַה', ס'איז נאָר פונעם שם הוי"ה די השפעה [של מצות קרבנות].

אזוי שטייט דאָרט אין זוהר הקדוש.

כא

וכן מבואר גם בגמרא דבקרבנות לא נאמר שום שם, רק שם הוי"ה. ומבאר בספר שפת אמת, דכוונת הגמרא כדברי זוהר און ס'איז א פלא, דעס ענין שטימט [עם דברי הגמרא]. ס'שטימט אין די גמרא אויך די זעלבע (כדלהלן אות כב).

ס'איז דאָ אנדערע פֿשטים [אויך בדברי הגמרא], אָבער איך האָב געזען טאַקע ס'שטייט [דפשט הגמרא הוא כדברי זוהר, דלאחר שחשבתי כן] האָב איך שוין געזען שטיין אין שפת אמת^{טו}, אז דאָס איז די זעלבע וואָס דער זוהר הקדוש זאָגט.

כב

[דהנה] ס'שטייט די גמרא זאָגט סוף מנחות (ק:), אמר רבי שמעון בן עזאי, באַ וַרְאָה בכל הקרבנות לא נאמר לא קל ולא אלקים, אלא ה', שלא ליתן פתחון פה לבעל דין [לחלוק], מ'זאל אים נישט געבן קיין פתחון פה. רש"י זאָגט^{טז}, וועגן שתי רשויות.

פרעגט מען, נו פאָרוואָס גראָד ביי 'דעם', פאָרוואָס נישט ביי אנדערע מצות האָט מען נישט מורא געהאַט [להזכיר שם אלקים, כדי שלא יהיה פתחון פה].

כג

נאָר [לויט] וואָס מ'זעט אין זוהר הקדוש, אז [השפעת] "קרבנות" האָבן נישט קיין פלאץ נישט פון [שם] קל און נישט פון [שם] אלקים, פון ערגעץ נישט, נאָר פון שם הוי"ה.

כד

ועוד מבואר בוזהר הקדוש דמצד שם "אלקים" נאמר מִלֶּךְ אֱלֹקִים על גוים, כי השפעת האומות בא מן שם זה, ועוד דמצד שם זה נקרא לפעמים גם על דיינים או מלאכים, ואפילו על הע"ז. אבל מצד שם הוי"ה נקרא הקב"ה "מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל" ולא מֶלֶךְ הַגּוֹיִם, כי השפעת בני ישראל הוא משם הרחמים המיוחד רק להקב"ה בלבדו [און] ס'שטייט טאַקע [עוד] אין זוהר הקדוש דאָרט, אין פרשת משפטים^{יז} (בדף צו:), [לבאר] וואָס ס'שטייט (תהלים מז, ט) מִלֶּךְ אֱלֹקִים על גוים, [דלכאורה קשה דהלא] ס'שטייט [ישע"י מד, ו] הקדוש ברוך הוא איז דאָךְ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, [ולמה אמר] על גוים?

^{טו} בשפת אמת (לרבי ישמעאל הכהן, אבדק"ק מודונא, נדפס בליוורנו תקצ"ב) ריש פרשה זו, האריך בביאור ענין הקרבנות, ובתוך הדברים כתב כל ענין זה שהביא רבינו כאן (עד אחר אות כה). וכדהובא מלשוננו לקמן בהערה כא. [וכוונת רבינו כאן הוא על מה שהשפעת אמת משהו בדברי הגמרא מנחות עם דברי זוהר בפרשת משפטים, כדברי רבינו כאן. וגם על מה שמבאר שם גם הסיפא "שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק", דלא כרש"י, (מה שרבינו התחיל להזכיר גם פרט זה, אלא שלא חזר לסיימו לבסוף). אבל עצם הביאור בכוונת הגמרא, מבואר חלק מזה גם במהרש"א ובענין יעקב (על העין יעקב) סוף מנחות, כדהובא דבריהם להלן בהערה כב, ועיין בזה בהערה כאן].

^{יז} ברש"י שם: [שלא ליתן פתחון פה] לבעל הדין. לאומרים רשויות הרבה הן, והדבר מוכיח שזה ששמו כך ציום להקריב לו מנחה, [וזה] ששמו כך ציום להקריב לו פרים וזה אילים, לכך נאמר בכולם ריח ניחוח לַה'.

^{יח} בוזהר הקדוש (משפטים דף צ: וצ-): פתח ההוא סבא וְאָמַר... מאריה דְעֵלְמָא מאן לא יְחַל מִינָהּ, דְאֵנְתָּ שְׁלִיט על כָּל מַלְכֵי דְעֵלְמָא, כְּמָה דְאֵת אָמַר (ירמ' י, ז) מִי לֹא יִרְאֶה מֶלֶךְ הַגּוֹיִם כִּי לֹד יֵאֲתָהּ וּגְוִי. כְּמָה אֵינֻן בְּנֵי נִשָּׂא

זאָגט ער [בווהר], אַלְקִים איז אַ שם 'המשותף', [כי גם] דיינים און מלאכים^ט, אַלעס ווערט אָנגערופן אַלְקִים, [און] אפילו די עבודה זרה'ס קען מען אויך אָנרופן [נך, כדכתיב] זִכַּח לְאֱלֹהִים יִחְרָם (משפטים כב, יט).

[ונמצא כן] די אַלע נעמען, קאָן ווערן אָנגערופן אַמאָל אויף עפעס אַנדערש אויך. נאָר, ס'איז נאָר 'מיוחד' דער שם הוי"ה ווערט נישט אָנגערופן טאַקע נאָר כביכול דער בורא כל עולמים אליין.

איבערדעם שטייט מ'לך "אַלְקִים" עַל גוֹיִם (תהלים מז, ט), [וכן כתיב] וַיֹּאמֶר "אַלְקִים" אֶל בְּלָעַם (במדבר כב, יב), דאָס מיינט מען אויכעט די שָׂרִים [עליונים]^ב. .. אָבער דער שם הוי"ה איז נאָר פאַר'ן בורא כל עולמים אליין.

כה

ולכן אמרו דברבנות לא נזכר בהם רק שם הוי"ה, כי הוא מהשפעת שם זה, שאינו נשפע מזה רק לישראל דאָס זאָגט ער [בדברי הגמרא סוף מנחות], ביי קרבנות [נזכר רק שם הוי"ה, ביי] קרבנות קען זיין נאָר געאייגענט [ע"י השפעת שם הוי"ה].

[ובזה מבאר השפת אמת גם הסיפא שבגמרא, שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק, עיי"ש]^{כא}. [עד כאן ביאור הגמרא מנחות, מדברי השפת אמת]^{כב}.

בעלמא דקא משתבשן בהאי קרא, וכלהו אמרין, וכלהו אמרי, אכל קרא דא לא אתיישר בפומיהו, וכי קודשא בריך הוא מלך הגוים איהו, והלא מלך ישראל איהו, והכי אקרי, דהא כתיב (האזינו לב, ח) בהנחל עליון גוים וגו', וכתוב (שם, ט) כי חלק הוי"ה עמו, ועל דא אקרי מלך ישראל ... אלא, דקודשא בריך הוא סמא עיניהו, ולא ידעי ביה כלל, דהא מה דאנן אמרי דכלהו אין, ואפס, ותהו, דכתיב (ישעי' מ, יז) כל הגוים כאין נגדו מאפס ותהו נחשבו לו, הא עקרא עלאה רבא ויקריא שוי לון קרא דא.

אמר ליה רבי חניא, והא כתיב (תהלים מז, ט) מלך אלקים על גוים וגו'. אמר ליה, תא חזי, כל שמקן, וכל כנויין דשמקן, דאית ליה לקודשא בריך הוא, כלהו מתפשטן לארחייהו, וכלהו מתלבשין אליו באליו, וכלהו מתפלגין לארחיו ושביילין וייצן. בר שמא יחידאה, ברירי דכל שאר שמקן, דאחסין לעמא יחידאה, ברירי מקל שאר עמין, ואיהו יו"ד ק"א וא"ו ק"א, דכתיב, (האזינו לב, ט) כי חלק הוי"ה עמו, וכתוב (ואתחנן ד, ד) ואתם הדבקים בהוי"ה בשמך דא ממש, יתירי מכל שאר שמקן.

ושמא חד מכל שאר שמקן דיליה, ההוא דאתפשט ואתפלג לכמה ארחין ושביילין, ואקרי אלקים. ואחסין שמא דא, ואתפלג לתתאי דהאי עלמא, ואתפלג שמא דא, לשמשין ולממנן דמנהגי לשאר עמין. כמה דאת אמר, (בלק כב, ט) ויבא אלקים אל בלעם לילה. ויבא אלקים אל אבימלך בחלום הלילה (ויירא א, כ). וכן כל ממנא וממנא דאחסין לון קודשא בריך הוא לשאר עמין, בשמא דא כלילן. ואפילו עבודה זרה בשמא דא אקרי. ושמא דא מלך על גוים, ולא ההוא שמא דא ההוא דמלך על ישראל, דאיהו יחידאה, לעמא יחידאה, לעמא דישאל, עמא קדישא.

^ט לשונות אלו הם מדברי הוזהר חדש (במדרש הנעלם פרשת בראשית) וז"ל: ואמר רבי אבהו, בא וראה כמה חשש הקב"ה על כבוד שמו יתברך, תדע לך בזמן שבית המקדש היה קיים, כל המקריב קרבן וחובחו לשם זה הנקרא אלקים, חייב מיתה, שנאמר זבח לאלקים יחרם בלתי לה' לבדו, מלמד שצריך להזכיר שמו המיוחד בלבד. ועל כן, כדי שלא יטעה אדם, צוה בקרבנות ואמר אדם כי יקריב מכס קרבן לה' וכו'. מאי טעמא. אמר רבי אבהו, שם זה הוא משותף, שהמלאכים נקראו אלקים, בני אדם נקראו אלקים, הדיינים נקראו אלקים, ואין אנו יודעים למי מהם זוהב, לכן צריך להזכיר השם המיוחד לבדו. [וכן מובא לשון זה בדברי העין יעקב (מנחות שם), המובא להלן בהערה כב].

^ב עיין בזה באורך בביאור הפסוק ויאמר אלקים אל בלעם, לדרך הוזהר, בס"ג בלק תשי"ד.

^{כא} עיין באורך בשפת אמת שם, וז"ל בהנוגע לעניינו: והנה רש"י פירש שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק לומר ב' רשויות יש, עיי"ש. ואני בעוני לא זכיתי לירד לסוף דעתו, דאם כן מהאי טעמא בכל שאר מצות נמי לא יאמר לא קל ולא אלקים, כדי שלא יאמר ב' רשויות יש, זה צוה מצוה זו וזה מצוה אחרת, וצ"ע. - ולפי קוצר דעתי הדברים מגיעים למאי שכתוב בוזהר פרשת משפטים על פסוק מלך אלקים על גוים, ... ועוד הקשה הוזהר שם על פסוק כי לא תחפץ זבח ואתנה וגו' ... נמצא דשם הוי"ה דהוא מדת הדין הוא מיוחד דוקא לישראל, והקרבנות אינם מקובלים מהקב"ה אלא מצד שם הוי"ה דהוא מדת הרחמים, ואם כן ממילא אתי שפיר דאינם מתקבלים אלא מישראל ולא מאומות העולם [וכמו שהביא שם לעיל בשם המדרש בענין קרבנות בלק

כו

ובזה מכאן הוזהר פירוש הכתוב כי לא תחפץ זבח ואתנה, דהיינו מצד שם "אלקים".
וכמו שסיים שם הכתוב כי זבחי "אלקים" הוא "רוח נשברה", ולא הקרבנות

איבערערדעם זאגט ער, אזוי שטייט אין זוהר הקדוש דאָרט (ברך קח.)²¹, [דזהו שנאמר]
כי לא תחפץ זבח ואתנה, [ווייל] זבחי "אלקים" איז רוח נשברה. ווייל ער האָט
גערעדט פון שם "אלקים", [און] צו די מדה פונעם שם אלקים קען נישט זיין נאָר רוח
נשברה, איז נישטאָ קיין קרבנות.
אזוי זאגט ער, אזוי זאגט דער זוהר הקדוש.

כז

ישוב קושיא ז

ובזה מיושב גם לשון הפסוק בירמיה, דהכונה שמצד שם "אלקים" לא צויתי על הקרבנות
מעולם, ובלשון שהתחיל שם בה אמר ה' "אלהם" ישאל, ומסיים והייתי להם "אלקים"

ממילא איז פאָרענטפערט 'דער' פסוק [שבירמיה] אויכעט, קאָן זיין.
ווייל ס'שטייט דאָך [בלשון הפסוק] פה אמר ה' "אלהם" ישאל לא צויתי על דבר
עולה או זבח כי אם שמוע תשמעו בקולי והייתי להם "אלקים". [נהכונה כן] אויף
'דער' בחינה ס'זאל קאָנען זיין [בחינת שם] "אלקים", דאָס איז נישטאָ ביי קרבנות,
ס'זאל זיין פון דאָרט אויס [=מצד השפעת שם זה].

כח

הקדמה לישוב קושיא ו

במדרש: דכשאלו נפש החוטאת כמה תתכפר, ענו כל אחד באופן אחר, ורק התורה השיבה שיביא "קרבן" ויתכפר לו
דאָס איז גאָר, דאָס קען זיין, [וואָס] דער מדרש ברענגט דאָך אויך²², ווען מ'האָט
געפרעגט די מדת הדין²³, האָט ער נישט גיענטנפערט קרבנות.

ובלעם, שאמר לו הקב"ה רשע אני מקבל קרבנות אלא מישאל שהם בני אברהם יצחק ויעקב, ולא מהאומות], דהם מונהגים
משם אלקים דהוא מדת הדין, דלגבי זה השם צריך דוקא עונש, דעל פי הדין הנפש החוטאת היא תמות.
והן הן הדברים שאמר רבי שמעון בן עזאי, מפני מה לא נאמר בפרשת הקרבנות לא קל ולא אלקים אלא
לה, "כדי שלא ליתן פתחון פה לבעל דין", דהיינו בלעם סניגורין של אומות העולם, "לחלוק" ולומר למה צוה
הקב"ה לישראל הקרבנות ולא לאומות העולם, דכיון דהקרבנות אינם ראויים אלא לגבי שם הוי"ה דהוא מדת
הדין, אם כן לא שייך באומות העולם שהם תחת מדת הדין וכנ"ל [עיי"ש עוד באורך בענין בלק ובלעם, ובזה יוכן
מה שמפרש דהבעל דין היינו בלעם, ואכמ"ל].

²² ועיין עוד במהרש"א (מנחות שם): מאי כתיב בפרשת קרבנות, שלא נאמר בהן קל ולא אלקים כו'. משום
דהקרבנות על הרוכב באין לרצות ולפייס את מדת הדין על חטא האדם, ולא היה לו לכתוב בכלם ריח ניחוח לה'
שהוא מדת הרחמים, אלא שיהיה ריח ניחוח לגבי מדת הדין, קל או אלקים, ולא נכתב כן אלא כדי שלא ליתן
פתחון פה לבעל דין לחלוק, שלשון זה כתיב גם בעבודה זרה בעבודתה, כגון לא תשתתנה לאל אחר, ואֵלהים
אֲחֵרִים, שלא יאמרו שהקב"ה שהוא אלקא דאלקים כדלעיל (בגמרא מנחות שם) נתן לאלהים אחרים כח וממשלה
בשפלים וצוה לעבדם, שכן כתיב שם ה', שאין לעבוד רק לשם המיוחד.
ובענין יעקב (על הל' יעקב שם): שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק. עיין פירוש רש"י. ובמדרש הנעלם
(הובא לעיל בהערה יט) איתא, שם הוי"ה הוא נקרא שם 'המיוחד' להקב"ה, משא"כ שם קל או אלקים נקרא שם
'המשותף', [כין] גם 'המלאכים ודיינים וגדולים' נקראים אלקים, עיין בילקוט ראובני ריש ויקרא [שהביא לשון
המדרש הנעלם].

²³ הובא לשונו לעיל בהערה טו.

²⁴ בפסיקתא דר"כ (כד, ז), ובילקוט (יחזקאל רמז שנח) ובירושלמי (מכות ז): שְׁאֵלוּ לַחֲכָמָה חוּטָא מַהוּ עֲנֵשׁוּ, אַמְרָה
לֵהֶם חֲטָאִים תְּדַרְךָ רָעָה (משלי יג, כא). שְׁאֵלוּ לַנְּבוּאָה חוּטָא מַהוּ עֲנֵשׁוּ, אַמְרָה לֵהֶם הַנֶּפֶשׁ הַחוּטָאִית הִיא תָּמוּת
שְׁאֵלוּ לַתּוֹרָה חוּטָא מַהוּ עֲנֵשׁוּ, אַמְרָה לֵהֶם יִבְיָא אֲשֶׁם וִיתְכַּפֵּר לוֹ. שְׁאֵלוּ לַהֲקַבְ"ה חוּטָא מַהוּ
עֲנֵשׁוּ, אַמְרָה לֵהֶם יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וִיתְכַּפֵּר לוֹ, הֵדָא הוּא דְּכַתִּיב (תהלים כה, ח) טוֹב וְיִשָּׁר ה' עַל כֵּן יוֹרֶה חֲטָאִים בְּדֶרֶךְ.

[דכששאלו] נפש החוטאת במה תתכפר, האָט דאָך קיינער נישט מסכים געווען אויף "קרבנות", נאָר די תורה הקדושה האָט געזאָגט [יביא 'קרבן' ויתכפר לו, און] מסכים געווען אויף קרבנות.

כט

והקשר מהתורה לקרבנות נראה לפרש, שהוא יען שגם התורה הוא מבחינת שם הוי"ה, שנקראת תורת ה'. וכן אמרו אורייתא וישראל וקודשא בריך הוא חד הוא, ועל ישראל מבואר בוהרר דלעיל שעליהם נאמר כי חלק ה' עמו, ששורשם והנהגתם הוא מצד שם הוי"ה

קען זיין [למה דוקא התורה אמרה כן שיביא קרבן. ווייל] די תורה הקדושה ווערט דאָך אָנגערופן תורת ה'^{כז}, דאָס איז דאָך יאָ כביכול פון שם הוי"ה, די תורה. [וכמו שאמר] [זוהר ח"ג עג]. אורייתא וקודשא בריך הוא וישראל חד היא. און דאָ ביי אידן שטייט [האזינו לב, ט] כִּי חֵלֶק ה' עָמּוֹ, אַזוי שטייט אין זוהר הקדוש [דלעיל^{כז}, [לבאר] פאַרוואָס ס'שטייט מֶלֶךְ אֱלֹקִים עַל גּוֹיִם, זאָגט ער נאָר וואָס דען, דאָ שטייט כִּי חֵלֶק ה' עָמּוֹ, שטייט דער שם הוי"ה ביי "אידן". [וכיון דאורייתא וקוב"ה וישראל חד הוא, אם כן גם "התורה" הוא מבחינת שם הוי"ה].

ל

ולכן דייקא התורה שהוא מהשפעת שם הוי"ה, השיבה שיביאו קרבנות שהם מהשפעת שם הוי"ה [ונמצא כי] די זעלבע איז ביי קרבנות [שנזכר בו רק שם הוי"ה], און די זעלבע איז ביי די תורה הקדושה [שהוא בחינת שם הוי"ה]. [ולכן דייקא "התורה" השיבה שנפש החוטאת יביא "קרבן" ויתכפר לו].

לא

עוד הקדמה לישוב קושיא ה
מבואר באלשיך, דברכה שהוא גם בהסכמת מדת הדין, זה מתקיים לנצח, אבל אם הוא רק על ידי מדת הרחמים, לאו כלל יומא זוכין לזה, כי לפעמים יש ח"ו שליטת הדין. וזהו שנאמר "אלקים" יִחַנְנוּ וְיִכָּרְכְנוּ, אֲזַי יָאֵר פָּנָיו אֲתָנוּ "סֵלָה" און דאָס שטייט דאָך אין אלשיך הקדוש^{כח}, [לפרש הפסוק] [תהלים סו, ב] אֱלֹקִים יִחַנְנוּ וְיִכָּרְכְנוּ יָאֵר פָּנָיו אֲתָנוּ סֵלָה. וואָרן דעס וואָס ס'איז נאָר מיט "רחמים", [הר"ן נישט 'אלעמאל' איז אַזוי, נישט אלעמאל קאן מען זוכה זיין [לזה, שהר"ן 'אמאל' איז פאַרהאַנדן שְׁלִיטת הַדִּין. אָבער אַז די "מדת הדין" איז אויך מסכים, דעמאָלטס קאן מען 'אייביג' געהאַלפן ווערן. [מיט דעם] זאָגט ער, "אַלְקִים" יִחַנְנוּ וְיִכָּרְכְנוּ [שאם גם מדת הדין מסכים לברכנו, דעמאָלטס] איז יָאֵר פָּנָיו אֲתָנוּ "סֵלָה", [דהיינו תמיד לעולם]. אַזוי שטייט אין אלשיך הקדוש.

^{כז} לשון "מדת הדין" בענין דברי המדרש אלו, כן הוא בדברי השפת אמת דלעיל. וכן הובא בישמח משה פרשת משפטים [ע"פ ואשר לא צדה]: והנה מדת הדין אמר נפש החוטאת תמות, והתורה אמרה יביא קרבן, והשי"ת ברחמיו אמר יעשה תשובה. - וכן הובא לשון זה ביש"מ ריש פרשת תצא, ובפרשת האזינו.

^{כח} כדכתיב [תהלים יט, ח] תֹּרַת ה' תְּמִימָה, ועוד פסוקים.

^{כח} והובא לשונו לעיל בתחלת הערה יח.

^{כח} בפירושו רוממות קל על תהלים [סו, ב]: או יאמר, כי לפעמים מדת הרחמים היא תיטיב, ולפעמים גם מדת הדין, שמתהפכת לרחמים. וההפך, כי בהיות על ידי מדת הרחמים בלבד, לא יתמיד, כי אפשר תקטר מדת הדין, אך בהיות שגם מדת הדין מסכמת, תתמיד בעצם הטובה. וזה יאמר, אשר נבקש הוא כי מדת אלקים שהוא מדת הדין יחננו וגם יכרכנו, ועל ידי כן תתמיד הטובה, כי יאר פָּנָיו אֲתָנוּ "סֵלָה".

לב
ישוב קושיא ה

ולכן כששמעו ישראל פרשת הקרבנות, שהוא רק מהשפעת שם הרחמים, נתייראו איך יתכפרו בזמן שיש ח"ו שליטת הדין איבערדעם קאן זיין.

[ווען] אידן האָבן געזען [פרשת] קרבנות, [אז] ס'שטייט נישט קיין שום [שם], נישט קל, נישט אַלקים, נאָר ה'. און נישט אַלעמאַל קאָן מען דאָך צו דעם זוכה זיין מ'זאָל זיין ביי 'דער' בחינה [של כפרה הבאה רק ע"י מדת הרחמים, כי לפעמים יש שליטת הדין]. [ולכן] האָבן זיי זיך געשראָקן. [כי מה יעשה החוטא שיתכפר לו, אף בזמן שליטת הדין].

לג
ישוב קושיא ו

ועל זה השיב להם לכו עסקו בתורה, שעל ידי עסק התורה שהוא מבחינת שם הוי"ה, יכולין לזכות תמיד למדת הרחמים, באופן כזה שגם מדת הדין תסכים להרחמים.

האָט מען זיי גיענטפערט לכו עסקו בתורה.
דורך די "תורה הקדושה" קאָן מען 'אייביג' צוקומען צו דער בחינה [שתסכים גם מדת הדין להרחמים].

טאָמער אַז דער בורא כל עולמים העלפט אַז מ'איז טאָקע דבוק אין די תורה הקדושה, די תורה הקדושה איז אויך פון דאָרטן, פון שם הוי"ה, קאָן מען צוקומען צו דעם אַלעמען.

לד
ישוב קושיא ב (באופן א)

לעולם קען זיין.

אפשר דאָס איז דער מָכֶן דאָ פון דעם מדרש, דער מדרש תנחומא.
לעולם קען מען זאָגן, [בביאור וואָס] משה רבינו איז צוריק געקומען [להקב"ה], ער האָט געזאָגט, פרעה זאָגט מי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמֶּע בְּקוֹלִי, האָט ער געזאָגט איך האָב שוין געטון מיינ שליחות.

[והקשינו] דאָס איז [דען] געוועזן זיין שליחות געווען אַז פרעה זאָל זאָגן מי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמֶּע בְּקוֹלִי? [והלא] זיין שליחות איז דאָך געווען מ'זאָל אויסציען אידן פון מצרים האָט מען דאָך אים געשיקט. צום סוף, ער איז צוריקגעקומען ער האָט גאָרנישט געטון, ער איז נאָר צוריקגעקומען אַז פרעה האָט געזאָגט מי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמֶּע בְּקוֹלִי, האָט ער שוין געטון דאָס שליחות?

לה

מבואר בשירת האזינו דעיקר הזכות להגאולה העתידה תהיה, למען כבוד שמו יתברך המחוּלל בעיני הגוים

נאָר וואָס דען, אין פֿשטות קען זיין.

[שהרי] לעולם זאָגן דאָך די פסוקים, אין שִׁירַת הָאָזִינוּ זעט מען דאָך, דאָרט שטייט דאָך ביז צו דער ענדע [פון גלות], וויאָזוי מ'וועט אויסזען, דער מצב הדור.

[ואמר שם הפסוק] (לב, כז) לִוְלִי כַעַס אוֹיֵב אָגוּר פֶּן יִנְכָּרוּ צָרֵימוֹ, פֶּן יֹאמְרוּ יָדְנוּ רָמָה וְלֹא ה' פָּעַל כָּל זֹאת, ביז [שמסיים שם אז] ס'וועלן אידן געהאָלפן ווערן כ"ט, [ומבואר שם

כ"ט כדכתיב שם (לו-ג): כ' יְדִין ה' עֲמוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנַחֵם, כ' יִרְאֶה כ' אֲזַלֵּת יָד וְאָפֶס עֲצוּר וְעֹזֹב וְגו'. קאו עתה כ' אֲנִי אֲנִי הוּא וְגו' אֲנִי אֲמִית וְאֲחִיהָ מִחֲצָתִי וְאֲנִי אֶרְפָּא וְאִין מִיָּדִי מִצִּיל. כ' אֲשָׁא אֶל שָׁמַיִם יְדֵי וְאֶמְרָתִי חֵי אֲנֹכִי

דהוא בכדי] מ'זאל נישט זאגן טאקע חלילה אז ס'איז נישטאָ גאַרנישט, פֿי גוי אַבד עצות הָמָה וְאֵין בְּהֶם תְּבוּנָה (שם, כח) [דקא] אויף די אומות העולם לויט איין פֿשט^ל.
[וזהו שאמר] לולי פֿעס אויב אָגור וגו', [דהיינו על דרך דכתיב] (ישעי' מח, יא) לְמַעַנִי לְמַעַנִי אֶעֱשֶׂה, [וכתיב וְאֶעֱשֶׂה] לְמַעַן שְׁמִי לְבַלְתִּי הִחַל בְּגוֹיִם (יחזקאל כ, ט), וועגן חילול השם, אז מ'זאל נישט זאגן חס וחלילה אז ס'איז [נישטאָ] גאַרנישט.

לו

וכמו שמבאר שם הרמב"ן כי התגלות כבוד שמים אי אפשר שתהיה רק על ידי בני ישראל שיושעו בתשועת עולמים ווי דער רמב"ן הקדוש זאָגט^{לא}, אז דאָס איז דער עיקר [פון] דער גאנצער בריאת העולם, וועגן התגלות כבוד שמו יתברך, און דאָס קען נישט זיין נאָר דורך 'אידן', ווען אידן וועלן געהאָלפן ווערן.

[ווייל] דורך די 'אומות' קען דאָס נישט זיין.

אזוי ווי מ'זאָגט [באמירת הלל] לְמָה יאִמְרוּ הַגּוֹיִם אֵיִה נָא אֱלֹקֵיהֶם (תהלים קטו, ב), לְמָה יאִמְרוּ בְּעַמִּים אֵיִה אֱלֹקֵיהֶם^{לב} (יזאל ב, יז), אויף דעם בעט מען דאָךְ.

לז

והנה משה רבינו נתיירא שמו אין לישראל זכות להוציאם ממצרים, וכמו ששאל וְכִי אוֹצִיא וגו', דפירושו "באיוה זכות" איבערדעם, ער משה רבינו איז דאָךְ געווען [מבקש זכותים להגאולה]. ער האָט דאָךְ געזאָגט (שמות ג, יא) מִי אֲנֹכִי [כי אֵלֶךְ אֶל פְּרַעֲה] וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, [ופירושו חזו"ל (שמות רבה ג, ד) וברש"י, ששאל] באיזה זכות [אוציאם]. ער האָט נישט געזען קיין "זכות" מיט וואָס ער וועט אויסציען אידן פון מצרים.

לעלם. אם שנותי בְּרַק חֲרָבִי וגו' אֲשִׁיב נָקָם לְצָרִי וגו'. הָרַנְּנוּ גוֹיִם עִמּוֹ כִּי דָם עֲבָדֶיךָ יָקוּם, וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרֶיךָ וְכָפַר אֲדָמוֹת עִמּוֹ.

^ל מהשני פשטים שנחלקו שם רבי יהודה ורבי נחמיה בספרי (שכב-שלג), אם אותן הפסוקים קאי על ישראל או על האומות, וכדהובא ברש"י שם בסוף שירת האזינו. ועיין עוד באורך בדברי רבינו בס"ג האזינו שובת תשכ"ד.

^{לא} ברמב"ן (האזינו לב, כו): והנה יאמר הכתוב, כי היה במדת הדין להיוותנו כן בגלות לעולם, לולי פֿעס אויב. ויורה זה, כי בגלותנו עתה תמה זכות אבות, ואין לנו הצלה מיד העמים רק בעבור שמו, כענין שאמר ביחזקאל (כ, מא-מד) וְקִבַּצְתִּי אֶחְכָּם מִן הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נִפְצָתָם בָּם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָּם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם, וידעתם כי אֵי ה' בְּעִשְׂוֹתֵי אֶחְכָּם לְמַעַן שְׁמִי, לא כדרך כִּיכֵם הָרַעִים וְכִצְלִילוֹתֵיכֶם הַנִּשְׁחָתוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל. וכן נאמר עוד (שם, ט) וְאֶעֱשֶׂה לְמַעַן שְׁמִי לְבַלְתִּי הִחַל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם [אֲשֶׁר הָמָה בְּתוֹכָם] וגו'. ולכך הזכיר משה בתפלתו (שלא יד, טו) וְאָמְרוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר שְׁמָעוּ אֶת שְׁמִיעָן לְאִמְרוּ וגו', והש"ת הודה לו בזה (שם, כ) וְיֹאמְרוּ ה' סִלְּחָתִי כְּדָבָרְךָ.

והטעם בטענה הזאת, איננו כרוצה להראות כחו בין שונאיו, כי פֿל הַגּוֹיִם פֿאַן נִגְדוּ מֵאָפֶס וְהָיוּ נִחְשָׁבוּ לוֹ (ישעי' מ, יז). אבל ה' ברא את האדם בתחתונים שיכיר את בוראו ויודה לשמו, וְשֶׁם הַרְשׁוֹת בִּידוֹ לַהֲרַע או לַהֲטִיב, וכאשר חטא ברצונם וכפרו בו כולם, לא נשאר רק העם הזה לשמו, ופרסם בהם באותות ובמופתים כי הוא אלקי האלקים ואדוני האדונים, ונודע בזה לכל העמים, והנה אם ישוב ויאבד זכרם, ישכחו העמים את אותותיו ואת מעשיו ולא יסופר עוד בהם, ואם אדם יזכיר כן, יחשבו כי היה כח מכות המזלות והכוכבים וחלף ועבר, והנה תהיה כוונת הבריאה באדם בטלה לגמרי, שלא ישאר בהם יודע את בוראו רק מכעיס לפניו, ועל כן ראוי מדין הרצון שהיה בבריאת העולם, שיהיה רצון מלפניו להקים לו לעם כל הימים, כי הם הקרובים אליו והיודעים אותו מכל העמים. וזה טעם פֿי דִּין ה' עִמּוֹ וְעַל עֲבָדֶיךָ יִתְנַחֵם (האזינו שם, לו), שיזכור ה' ברחמים כי הם עִמּוֹ מאז, ויזכור כי הם עֲבָדֶיךָ שעמדו לו בגלותם כעבדים לסבול הצרות והשעבוד, וכענין שנאמר (ישעי' סג, ח) וְיֹאמְרוּ אֶךְ עַמִּי הָמָה בָּנִים לֹא יִשְׁקָרוּ. וכבר רמזתי (ברמב"ן תצוה כט, מו) בבריאת האדם סוד נשגב ונעלם, צריך ממנו שנהיה לו לעם והוא יהיה לנו לאלקים, כענין שנאמר (שם מג, ז) כֹּל הַנִּקְרָא בְּשִׁמִּי וְלִכְבוֹדִי בְּרֵאתִי וגו'.

^{לב} רבינו הזכיר שתי הפסוקים. וכידוע פירוש רבינו בזה, דהפסוק לְמָה יאִמְרוּ הַגּוֹיִם "קאי על האומות שיאמרו כן, אבל הפסוק לְמָה יאִמְרוּ "בְּעַמִּים", קאי על מה מורע ישראל שבין העמים ח"ו כן. עיין זה בדרשת הושענא רבה תשי"ח (למען בוראינו), תשי"ט, תשכ"א (למען אלקינו), תשכ"ב (למען ברייתך).

לח

אבל עתה כששמעו שפרעה אומר מי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמֶּע בְּקוֹלוֹ, והכבוד שמים מחולל בעיני הגוים, אז חשב שהוה לבר הוא זכות וטעם מספיק שכבר יושעו ישראל להוציאם ממצרים, ועל כן אמר שכבר נגמר שליחותו

[אָבער אַז] ער האָט דערהערט אַז פרעה האָט געזאָגט מי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמֶּע, און משה רבינו איז געווען "דְּבֹק בִּירְאָת הַשֵּׁם" בתכלית, איז דאָךְ דאָס געווען גאָר דְּבָרִים זָרִים מ'זאָל הערן אַזוינס, [שיאמר] מי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמֶּע בְּקוֹלוֹ. [ולכן אמר משה, כי] אַז ער הערט אַז ס'איז שוין דאָ 'אַזוינס' אויך, אַז מ'זאָגט שוין מי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמֶּע בְּקוֹלוֹ, [אם כן] מוזן שוין אידן געהאַלפן ווערן, וועגן "כבוד שמו" יתברך, אפילו מ'איז נישט ראוי.

לט

איבערדעם איז משה רבינו געקומען זאָגן, איך האָב שוין געפאַרטיגט מײַן שליחות.

וואָרן אַז מ'זאָגט שוין מי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמֶּע בְּקוֹלוֹ, וועלן שוין אידן געהאַלפן ווערן. מיט דעם אַליין האָט ער גומר געווען די שליחות.

מ

איבערדעם האָט משה רבינו געזאָגט [אַזוי], וואָרן דאָס איז דאָךְ [סיבה להגאולה] אַזוי ווי מ'זעט דאָךְ [בשירת האזינו] אַז 'דאָס' איז עס, לעתיד וועט אויך 'דאָס' זיין דאָס התעוררות [הגאולה, ווען] ס'וועט קומען התעוררות רצון הַעֲלִיזוֹן, וועט "דער" זכות קומען פאַר אידן, [להוושע עבור מניעת] חילול שמו יתברך, און ס'קען אַנדערש נישט זיין [צו] מציל זיין פון דעם חילול ה' נאָר אַז 'אידן' וועלן געהאַלפן ווערן, [ויתקיים הכתוב] [תבוא כח, י] וְרָאָה כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עָלֶיהָ, [ווען] מ'וועט זען די ישועת ה', דאָס וועט זיין די הצלה פון כבוד שמו יתברך.

ממילא משה רבינו האָט געזאָגט, דאָס אַליין, טאַקע דעם וואָס פרעה האָט געזאָגט מי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמֶּע בְּקוֹלוֹ, [זה מספיק שתגמר שליחותי ויצאו ישראל ממצרים].

מא

ביאור הפסוק וְאֵת צִעְקָתָם שָׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נִגְשָׁיו

באור"ח הק' הקשה, רחיה לו לומר ואת 'צעקתם מפני נוגשיו' שמעתי, כי הלא הנוגשים סיבה להצַעֲקָה, ולא להַשְׁמִיעָה אַזוי ווי דער אור החיים הקדוש זאָגט (שמות ג, ז) [להקשות על לשון הפסוק] וְאֵת צִעְקָתָם שָׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נִגְשָׁיו, [דלכאורה] ער האָט געדאַרפט צו זאָגן ואת 'צעקתם מפני נוגשיו' שמעתי, זיי האָבן דאָךְ 'געשריגן' מִפְּנֵי נִגְשָׁיו, וואָס זאָגט ער "שָׁמַעְתִּי" מִפְּנֵי נִגְשָׁיו, פאַרוואָס זאָגט ער נישט "צעקתם" מפני נוגשיו.

מב

אבל לפי האמור נוח, כי הכוונה דאף שלא היו ראויים שיתקבל תפילתם, מ"מ שָׁמַעְתִּי 'צעקתם מסיבת הנוגשים, שלא יתחלל כבודו יתברך בעיניהם

[נאָר] קען זיין טאַקע דאָס איז טאַקע דער פֿשֶׁט, וואָרן לעולם איז די תפילות נישט גענוג ראוי געווען אַז זיי זאָלן נתקבל ווערן און אידן זאָלן געהאַלפן ווערן, אָבער וועגן די נוגשים, וועגן חילול ה', דורך די נוגשים אַז "זיין" זאָלן נישט זאָגן, [פאַרדעם] האָט מען יא געמוזט "צוהערן" דאָס געשריי פון אידן. [ולזה אמר] וְאֵת צִעְקָתָם שָׁמַעְתִּי, און פאַרוואָס האָב איך 'געעהערט', [ווייל] אפילו זיי זענען נישט ראוי געווען, אָבער "מִפְּנֵי נִגְשָׁיו".

מג

סיום ישוב קושיא ב (באופן א)

ולכן אמר משה, דאם המצב כבר הוא כך, דכשבא ואמר לו השליחות בשם ה', הוא אומר מי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמַּע בְּקִלּוֹ, אם כן כבר נגמר שליחותי, דבהכרח בא הזמן שתהיה נגמר הגאולה

די זעלבע, דאָס קען זיין, משה רבינו איז צוריק געקומען, ער האָט געהערט אַז מ'זאָגט שוין טאַקע מי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמַּע בְּקִלּוֹ, האָט ער געוואוסט היצט וועט שוין קומען די ישועה, איבערדעם האָט ער געזאָגט עשיתי שליחותי, מיט דעם וואָס מ'האָט מיר אַזוי גיענטפערט, אויף דעם וואָס איך האָב געזאָגט כה אָמַר ה' אֶלְקִי יִשְׂרָאֵל [שְׁלַח אֶת עַמִּי וְיַעֲבֹדֵנִי] האָט מען גיענטפערט מי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמַּע בְּקִלּוֹ, מיט 'דעם' כַּךְ וועט נגמר ווערן די יְשׁוּעָה, [וממילא] האָב איך שוין אָפּגעטון די "שליחות" מיט דעם אַליין.

מד

אבל הקב"ה אמר לו דאעפ"כ צריך הוא להמשיך עוד לעשות את כל המעשים שצוהו הקב"ה, עד שיוציא את ישראל ממצרים, ולהמשיך להם עוד שאר הנסים שבמדבר

[נאָר] דעסטוועגן האָט אים דער בורא כל עולמים געזאָגט, אָבער דו מוזט עס אָבער טאַקע דורכפירן [אויך ווייטער], דאָס איז אויך נאָכנישט אינגאַנצן גענוג. [ווייל] ס'האָט נאָך דעמאָלטס אויסגעפעלט דאָס וואָס ער האָט נאָך ווייטער דאָרט געטון, ער האָט [לבושף] פון מצרים אויסגעצויגן [די אידן], ער האָט אַלעס געטון [בקריעת ים סוף ובנין המשכן].

מה

התחלת ישוב קושיא ג (באופן א)

קשה לזכות תמיד להשפעה הבאה משם הוי"ה, באופן שיהא נצחיות, וכדברי האלשיך

האָט ער ווען ער האָט געמאַכט דאָס משכן, [נאָמער משה, מכאן ואילך מה יש לי לעשות, עמד וישב לו].

האָט דער בורא כל עולמים [געזאָגט], דו האָסט טאַקע שוין אַלעס געטון, ס'איז אָבער מ'דאַרף האָבן ס'זאָל זיין אַ נצחיות, און דעם וואָס ס'קומט פון שם הוי"ה און ס'זאָל זיין אַ נצחיות, איז אַ שווערע זאַך, [שלזה יהא צריך שגם מדת הדין יסכים להרחמים], אַזוי ווי דער אלשיך הקדוש זאָגט [דבאופן שהוא] "אַלְקִים" יְחַנְּנוּ דעם קאָן זיין יָאָר פִּנְיֹו אֲתָנּוּ "סֵלָה" (וכדלעיל אות לא).

מו

הקדמה לשוב קושיא ה-ו (באופן ב)

אצל ישמעאל דרשו קל וחומר בן הגבירה מבן האמה, דאם בישמעאל נאמר הנה ברכתי אתו והפריתי אתו, קל וחומר וְאֶת בְּרִיתִי אֲקִים אֶת יִצְחָק

אָבער קאָן נאָך זיין נאָך מער [בהקדם לתת עוד טעם למה נתייראו כששמעו פרשת הקרבנות].
ס'שטייט דאָך^{לג} [בראשית רבה מז, ה] ס'איז דאָ אַ קל וחומר [ישראל מהאומות, כדכתיב] [וירא יז, ב] וְלִישְׁמַעֲאֵל שְׁמַעְתִּיךָ [הנה ברכתי אתו], קל וחומר בן האמה מבן הגבירה.

^{לג} בבראשית רבה (מז, ה), והובא ברש"י (וירא יז, כא) וז"ל: דבר אחר, אמר רבי אבא, מכאן למד קל וחומר בן הגבירה מבן האמה, כתיב הנה ברכתי אותו והפריתי אותו והפריתי אתו, זה ישמעאל, וקל וחומר וְאֶת בְּרִיתִי אֲקִים אֶת יִצְחָק.

מז

וחקשו למה לן הקל וחומר, והלא מבואר להדיא בתורה ברכות לישראל עצמן

נו פרעגט מען דאך די קשיא^{לד}, וואָס הייסט [מ'דארף] אַ "קל וחומר", ווען ס'שטייט דאָך אַרויס גענוג בְּרָכוֹת [בתורה], פֿאַר אידן [די] בן הגבירה 'שטייט דאָך אַרויס' ברכות, וואָס דארף איך אַרויסלערנען אַ "קל וחומר" ווייל ס'שטייט בְּרָכָתִי אַתּוּ, פֿון יִשְׁמַעְעָל'ן אַ קל וחומר.

מח

ותירצו והברכות שבתורה צריך שהיה לזה אויה זכותם, ולזה כשאין הדור ראוי, אז צריכין להמליץ זכות ע"י לימוד הקל וחומר מהאומות

נאָר וואָס דען, די ברכות [שנאמרו בתורה לישראל] זענען דאָך אַלץ תלוי אין דעם אַז ס'מוז דאָך זיין [עפעס] זכותים, אָבער אַזוי אַז מ'איז נישט ראוי גאַרנישט, איז נאָר אַ קל וחומר, אַז מ'גיט [פאַר] 'זיי', פֿאַר די אומות, איז אַ קל וחומר פֿאַר 'אידן'^{לה}.

מט

ישוב קושיא ה (באופן ב)

מצד שם אלקים יש השפעה להאומות, וממילא שייך הקל וחומר לישראל, אבל מצד שם הוי"ה אין השפעה להאומות, ואם כן צריך שישראל יהיו ראויים לזה, ואז יש מקום לקטרוג

איבערדעם איז רעכט [מה שנתיראו מפרשת קרבנות].

[דהנה] מיטן שם אַלְקִים איז דאָך דאָ אַ השפעה פֿאַר די אומות אויך, ווי ס'שטייט מִלֶּךְ אַלְקִים' עַל גוֹיִם [וכדלעיל אות כד]. [וממילא] איז אַ קל וחומר פֿאַר אידן. און דעם איז אייביג דאָ [ללמוד זכות על ישראל מכת הקל וחומר].

^{לד} עיין זה בבני יששכר (תשרי יב, ד): ואבאר לך את אשר עם לבבי, הנה הבטיח השי"ת לאברהם אבינו (וירא יז, יט-כא) אָבֶל שָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ יִלְדָת לָךְ בֶּן וְקָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִצְחָק, וְהִקְמַתִי אֶת בְּרִיתִי אִתּוֹ לְבְרִית עוֹלָם לִזְרְעוֹ אַחֲרָיו, וְלִישְׁמַעְעָל שְׁמַעְתִּיךָ הִנֵּה בְרָכָתִי אִתּוֹ וכו' וְנִתְּחִי לְגוֹי גָּדוֹל, וְאֵת בְּרִיתִי אֲקִים אֶת יִצְחָק וְגו'. ובדרשות חז"ל (בר"ר מז, ה), הביא זה גם כן רש"י בפירושו, אמר ר' אבא מכאן למד קל וחומר בן הגבירה מבן האמה וכו'. הנה על כרחך דרשת ר' אבא הוא משום דהוקשה לו דהרי כבר נאמר וְהִקְמַתִי אֶת בְּרִיתִי אִתּוֹ לְבְרִית עוֹלָם וכו', למה ליה למימר שוב וְאֵת בְּרִיתִי אֲקִים אֶת יִצְחָק, על כן פירש דהכי קאמר, תוכל ללמוד קל וחומר בן הגבירה מבן האמה. אבל אכתי לא נדע למה לן הקל וחומר, כיון שכבר מפורש הדבר, הבטחת אלקינו ית"ש, ומה יתן ומה יוסיף שוב הקל וחומר.

ונראה לי שזהו הבטחה גדולה מאלקינו ית"ש, אלקינו מרחם, אשר הבטיח לאבינו לאברהם איך יתנהג עם זרעו של יצחק. דהנה ההבטחה הקודמת שאמר לו השי"ת וְהִקְמַתִי אֶת בְּרִיתִי אִתּוֹ לְבְרִית עוֹלָם לִזְרְעוֹ אַחֲרָיו, היינו זרעו המיוחס אחריו, [ש]יתנהגו אחריו בתורה ומצות ומעשים טובים. והנה אם ח"ו באיזה זמן לא יתנהגו 'אחריו' לילך בדרךיו בתורה ומצות, הנה יש חשש ח"ו להפרת הברית, ועכ"פ לעונשים ח"ו כמבואר בתורה אם בחקותי תלכו וכו' ואם לא תשמעו וגו'. הנה היוצר כל הוא אלקינו המרחם על בניו העמוסים מני בטן, שוב הבטיח הבטחה שנית וְלִישְׁמַעְעָל שְׁמַעְתִּיךָ הִנֵּה בְרָכָתִי וְהִפְרִיתִי וְהִרְבֵּיתִי, קל וחומר וְאֵת בְּרִיתִי אֲקִים אֶת יִצְחָק, היינו אפילו אם ח"ו אם לא יהיו בניו עמוסים בתורה ומצות, הנה נלמד קל וחומר מישמעאל שהוא בן האמה ואינו בן תורה ומצות, קל וחומר מעתה לבן הגבירה, וקל וחומר ניתן לדרוש על פי התורה. -

ובספרו אגרא דכלה פרשת לך לך (בסוף ביאורי המדרש), הקשה גם כן קושיא זו, וכתב: אך התבונן נא חסדי השי"ת, בהבטחתו זאת הבטיח לאברהם אבינו על יצחק וְהִקְמַתִי אֶת בְּרִיתִי אִתּוֹ לְבְרִית עוֹלָם לִזְרְעוֹ אַחֲרָיו, אשר ילכו 'אחריו' בחקות התורה. ואחר כך אמר וְלִישְׁמַעְעָל שְׁמַעְתִּיךָ הִנֵּה בְרָכָתִי אִתּוֹ לְבְרִית עוֹלָם לִזְרְעוֹ אַחֲרָיו, ואני עושה זאת למענך, עבור שהוא 'בנך', וזרעו אחריו אין להם שום זכות, רק הפריתי אותו והרביתי אותו, וכל הגדולה שלהם היא רק ממנו עבור שהוא בנך. וזה שדייק ר' אבא באומרו זה ישמעאל, רצ"ל שדייק השי"ת בכל פעם "אותו", להורות דבניו אין להם שום זכות רק עבור ישמעאל שהוא בנך, בן השפחה, מזה יומשך חסד וטובה לזרע יצחק, שאפילו ח"ו כשלא יהיה זכות לישראל, הנה יושעו על ידי קל וחומר הניתן לדרוש על פי התורה. הנה אחרית הימים האלה, אם ח"ו זכות וצדקה אין בנך, הנה יש טענה על ידי מרת קל וחומר הניתן הניתן לדרוש על פי התורה, היינו קל וחומר מהצלחת ישמעאל וגדולתו.

^{לה} רע"ע מזה בס"ג וראא תשכ"א, וראא תשכ"ד, ועוד בכ"מ.

אָבער דער שם הוי"ה דאָס איז ביי די אומות נישטאָ, [ס'איז] נאָר מיוחד פאַר אידן [וכדלעיל שם]. ממילא איז דאָך דער קטרוג גרויס.

ג

ועל כן נתייראו ישראל בשעה ששמעו פרשת הקרבנות שהוא רק מהשפעת שם הוי"ה, דמה יעשו אם לא יהיו ראויים לכך, דבוה לא שייך הקל וחומר מהאומות

איבערדעם האָט מען זיך געשראָקן אידן - [וכעין] ווי איך האָב פריער געזאָגט [לדרך הראשון] - [כששמעו] די מעשה פון די קרבנות [שהוא רק מבחינת שם הוי"ה], זיי זענען נתייראו. [דכיון דכפרת הקרבנות הם רק מבחינת שם הוי"ה המיוחד רק לישראל, נתייראו שמה לא יהיו ראויים לכך, כי בזה לא שייך ללמוד הקל וחומר מהאומות, כדי להשפיע רחמים אף כשאין ראויים].

נא

ישוב קושיא ו (באופן ב)

ועל זה השיב להם הקב"ה לבו ועסקו בתורה שהוא גם כן רק מהשפעת שם הוי"ה, ובעסק התורה יש גם ההבטחה להיות על ידה סגולה "מִכָּל הָעַמִּים", ואם כן שוב ירא שייך הקל וחומר מהאומות, כי על ידי התורה ישראל הם למעלה מכל העמים האָט דער בורא כל עולמים געזאָגט עסקו בתורה, דורך דעם וועט [עטן] זיין סגולה 'מִכָּל הָעַמִּים' פִּי לִי כָּל הָאָרֶץ, [כמבואר בפרשת יתרו (יט, ה) לפני קבלת התורה, וממילא תזכו גם] טאַקע פונעם שם הוי"ה, דורכ'ן כח התורה [שנקרא תורת הוי"ה (כדלעיל בדרך הא)]: [וממילא שוב יהיה גם לימוד הקל וחומר מהאומות, על ידי שיתקיים הבטחת הפסוק וְהִיָּתָם לִי סִגְלָה 'מִכָּל הָעַמִּים', שהם לא רצו לקבל את התורה].

נב

ישוב קושיא ג (באופן א)

לְכֹכֶת תמיד להשפעה הבאה משם הוי"ה, לזה צריך כח גדול. ואצל הקרבנות אי אפשר שיהיה השפעה רק משם הוי"ה על כל פנים היוצא לנו מזה, דעס וואָס ס'איז דורכ'ן שם הוי"ה און ס'זאָל זיין אַ נצחיות, איז מען נישט אייביג איז מען דערביי, [נישט אייביג] איז מען זוכה צו דער בחינה.

[און] ווידער דורך דער שם אלקים, [פון] דעס איז דאָך "קרבנות" נישטאָ.

נג

וכן ענין המהרה מכל טומאה, זה תלוי בהשפעה מהקב"ה בעצמו, וכמו שאמרו מי מטרה אתכם אביכם שבשמים. [ועל כן גם לזה צריך כח גדול, שיוכל לזה תמיד]

און אַזוי טומאה וטהרה, דאָס איז מיוחד [מהבוכ"ע, וכמו שאמר רבי עקיבא (יומא פה): אשריכם ישראל] לפני מי אתם מטהרין, ומי מטרה אתכם אביכם שבשמים. דאָס איז נאָר [פון] דער בורא כל עולמים אַליין. [ועל כן צריך כח גדול שיוכלו לְכֹכֶת לזה תמיד].

נד

ישוב קושיא ג (באופן ב)

ועוד שכל ענין של "שינוי הבחירה" קשה יותר מהמשכת הנסים, להכניס השפעה כזאת בלב ישראל. וכמו שאמרו בזהר דקשה יותר להנצל מיד 'בעלי בחירה', מלהנצל מחיות רעות בדרך גם

איבערהיפט אַ מצוה, ס'איז תלוי אין די בחירה, [נצרך לזה כח גדול להכניס זאת בלב ישראל, לעשות שינוי הבחירה].

[דהלא] דאָס שווערסטע [נס], אַלדינגס קאָן מען טון [מן השמים, אבל לזכות להנצל מבעל בחירה קשה יותר]. אַזוי שטייט אין זוהר הקדוש¹⁷ ביי יוסף הצדיק מיט די ברודער,

¹⁷ בזהר הקדוש (וישב דף קפה): רבי יצחק אָמר, אִי נִחְשִׁין וְעָקְרִין הָיוּ בֵּיהּ, אֲמַאי פְּתִיב בְּרַאובֶן (וישב לו, כב)

[וואָס] מ'האָט [ראובן] אים אַריינגעוואָרפֿן אין [כעין] גוב אריות [דהיינו לבור נחשים ועקרבים, בכדי להצילו מיד בעלי בחירה].

אַלע נסים קאָנען געשען, נאָר נישט פון קיין בעל בחירה, דאָס איז די שווערסטע. [ווייל] אַ בעל בחירה איבערצודרייען, דאָס איז די שווערסטע¹⁰.

נה

סיום ישוב קושיא ג (באופן ראשון ושני)

ולוה אמר לו הקב"ה, יש לפניך "מלאכה גדולה" מכל מה שעשית, ללמד לישראל סדר "הקרבנות" ודיני "טומאה וטהרה". א] כי לזה צריך כח יותר גדול להמשיך כח השפעת שם הוי"ה באופן שיהיה נצחיות. ב] ועוד להמשיך כח זה בלבם של ישראל, יש בזה משום שינוי הבחירה שהוא קשה יותר מהמשכת כל הנסים

דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט, דו האָסט טאַקע געטון די אַלע נסים 'כלפי שמיא', אָבער אַריינברענגען אין 'אידן' [שהם 'בעלי בחירה, דכשיש אצלם] טומאה, אַז זיי זאָלן האָבן דעם "כח הטהרה", [וואָס] דאָס איז די אָמַת'דיגע בחינה פון "קרבנות", [ויהיה זאת באופן אַז] ס'זאָל זיין אַ 'נצחיות', [זה קשה יותר].

נו

איבערהויפט אַז ס'איז נאָר דער שם הוי"ה, און ס'זאָל בלייבן אַ 'נצחיות', דאָס איז נאָך שווערער (וכדלעיל אות מה, ואות נב-נג).

נז

איבערדעם האָט אים דער בורא כל עולמים געזאָגט, [יש לי מלאכה גדולה מכל מה שעשית], 'דאָס', דאָס ברויכסטו אויך נאָך צו טון, [ללמד לישראל טומאה וטהרה, והקרבנות, שהוא המשכת כח השפעת שם הוי"ה, באופן שגם זה יהיה תמיד לעולם].

נח

ישוב קושיא ד

ומשה רבינו בגדול שפלות רוחו, חשב מתחילה שאין בכחו לעשות דבר גדול כזה

[נאָר] ער האָט זיך נישט געהאַלטן ביי דער מדריגה [נשיכול לפעול כזאת, ולכן מתחילה עמד וישב לו].

למען הציל אותו מִיָּד לְהַשִּׁיבוֹ אֶל אָבִיו. וְכִי לֹא חִיֵּשׁ רְאוּבֵן לְהֵאֵי דְהָא אֵינֵן נַחֲשִׁין וְעַקְרָבִין נִזְקָן לֵיהּ, וְאִיךְ אָמַר לְהַשִּׁיבוֹ אֶל אָבִיו, וְכַתִּיב לְמַעַן הִצִּיל אוֹתוֹ. אֲלֵא חֲמָא רְאוּבֵן דְּנוֹקָא אֲשֶׁתַּכַּח בִּידְיָהּ דְּאָחוּי, בְּגִין דְּיַדַּע פֶּמָּה שְׂנָאִין לֵיהּ וְרַעוּתָא דְּלַהּוֹן לְקַטְלָא לֵיהּ. אָמַר רְאוּבֵן, טַב לְמַנְפֵּל לֵיהּ לִגּו גּוּבָא דְּנַחֲשִׁין וְעַקְרָבִין, וְלֹא יִתְמַסֵּר בִּידָא דְּשִׁנְאוֹי דְּלֹא מִרְחָמֵי עָלֵיהּ וְכוּ'. בְּגִין דְּהָכָא אֲתֵר דְּנַחֲשִׁים וְעַקְרָבִים, אִי אִיהוּ צְדִיקָא, קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא יִרְחִישׁ לֵיהּ נִסָּא. וְלִזְמָנִין דּוֹכֵר דְּאֶבְהֶן מְסִיעִין לֵיהּ לְבַר נֶשׁ, וְיִשְׁתַּיִּיב מִנִּיהּ. אֲכַל פִּינֵן דִּיתְמַסֵּר בִּידָא דְּשִׁנְאוֹי, זַעֲרִין אֵינֵן דְּיִכְלִין לְאֲשַׁתְּקָא. וּבְגִין כֶּךָ אָמַר, לְמַעַן הִצִּיל אוֹתוֹ מִיָּד. מִיָּד דְּיִיקָא, וְלֹא כַּתִּיב לְמַעַן הִצִּיל אוֹתוֹ וְתוֹ לֹא. אֲלֵא אָמַר רְאוּבֵן, יִשְׁתַּיִּיב מִן יְדִידֵיהּ, וְאִי יָמוּת בְּגוּבָא יָמוּת. וּבְגִין כֶּךָ כַּתִּיב (שם, כא) וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצִּילֵהוּ מִיָּדָם.

[=רבי יצחק אמר, אם נחשים ועקרבים היו בתוכו, למה כתוב בראובן לְמַעַן הִצִּיל אוֹתוֹ מִיָּד לְהַשִּׁיבוֹ אֶל אָבִיו, וכי לא חשב ראובן לזה שאותן נחשים ועקרבים זיקוק אותו, ואיך אמר הכתוב לְהַשִּׁיבוֹ אֶל אָבִיו, וכתוב לְמַעַן הִצִּיל אוֹתוֹ. אלא שראה ראובן שהזקק מצוי בידי אחיו, משום שידע עד כמה הם שונאים אותו ורצונם להרוג אותו. אמר ראובן, טוב להפיל אותו לתוך הבור של נחשים ועקרבים, ולא יומסר בידי שונאיו שאין מרחמים עליו וכו'. משום שכאן במקום הנחשים ועקרבים, אם הוא צדיק, הקב"ה יעשה לו נס, ולפעמים שזכות אבות מסייעים לאדם, וינצל מהם. אבל כיון שנמסר בידי שונאיו, מעטים הם שיכולים להנצל. ומשום כך אמר לְמַעַן הִצִּיל אוֹתוֹ מִיָּד, מִיָּד דְּקָא, ולא כתוב לְמַעַן הִצִּיל אוֹתוֹ ולא יותר. אלא אמר ראובן, ינצל מִיָּדָם, ואם ימות בבור, ימות. ומשום כך כתוב וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצִּילֵהוּ מִיָּדָם.]

[ועיין עוד באור החיים הקדוש (וישב לו, כא. מקץ מב, כב).]

¹⁰ ולכן חשב משה בשפלות רוחו שלא יוכל לפעול ענין גדול כזאת, וכדלקמן אות נח-סא.

נט

וכמו שמצינו שאמר משה מי אנכי וגו' וכי אוציא, דהיינו "באיזה זכות". דלכאורה למה הרכיב כאן ב' דברים נפרדים. אבל הכוונה דאם יש לישראל עצמן זכותים, אז יכול כל צדיק להשפיע בהם, אבל כשאין להם זכותים צריך לזה שיהיה הצדיק גדול מאוד. ולזה אמר מי "אנכי", ואם כן "באיזה זכות" זכור ישראל

[וכמו שאמר] **מי אנכי** [כי אֶלֶף אֶל פרעה] **וכי אוציא** [את בני ישראל]. [וואָס] לכאורה דאָס איז דאָך צוויי [עקסטערע] זאכן.

נאָר [הכוונה הוא, כי] אַז ס'איז דאָ 'זכותים' גרויסע [ביי אידן], קען יעדערער [צדיק] טון.

אַבער 'אַן זכותים' מוז מען זיין 'זייער גרויס'.
[ולכן] האָט ער געזאָגט מי "אנכי", **וכי אוציא**, אַז ס'איז באיזה זכות.

ס

וכמן כן בכאן חשב משה כי אין בכחו להכניס כח גדול כזה בישראל, וכאמור. ולכן נאמר עליו הפסוק "ושפּל רוח" וְתִמְךָ כְּבוֹד אֲזוּי די זעלבע זאך דאָ אַט, איז ער געווען "ושפּל רוח" וְתִמְךָ כְּבוֹד, [דהכוונה אויף] דער 'שפלות רוח' פון משה רבינו, [שחשב] אַז ער קאָן נישט אַריינברענגען אין אידן [כח הטהרה והקרבנות].

סא

אבל הקב"ה אמר לו שגם ענין גדול זה מוטל עליו לעשותו, להאיר כח זה בתוך לבבות בני ישראל, ואף שהם בעלי בחירה האָט אים דער בורא כל עולמים געזאָגט ניין. דו ביסט טאָקע נאָר, דו ביסט אויף דעם אָנגעגרייט. טאָקע דאָס איז נאָך אַסאך אַ גרעסערע זאך, אין אַ "בעל בחירה" אַריין צו 'שיינען'^ל, דעסטוועגן זאָלסטו דאָס טון. זאָלסט לערנען מיט אידן קרבנות און טומאה וטהרה, אַריינברענגען די אַלע כוחות [מהשפעת שם הוי"ה, ובאופן שיהיה ענין נצחין].

סב

איבערדעם [ביי] ויקרא אַל משה, איז געווען וּשְׁפַל רוּחַ וְתִמְךָ כְּבוֹד.

סג

חקדמה לישוב קושיא ג (באופן שלישי), ולישוב קושיא א

אברהם אבינו שאל בָּמָה אָדַע כי אִירְשָׁנָה, דהיינו "באיזה זכות" יזכו לירושת הארץ, והקב"ה השיב לו בזכות "הקרבנות". ונמצא דבכח הקרבנות יזכו לגאולה העתידה, שהוא ירושת הארץ דלעתיד

[והנה כתיב באברהם אבינו ששאל] בָּמָה אָדַע כי אִירְשָׁנָה (בראשית טו, ח), [ששאל גם כן "באיזה זכות" תהיה ירושת הארץ], שטייט דאָך [שהשיב לו הקב"ה] בזכות קרבנות, ווי רש"י זאָגט דעם פֿשט און דער מדרש^ט, [שעל זה שאל] בָּמָה אָדַע כי אִירְשָׁנָה, האָט ער

^ל שענין כזה לפעול אצל "בעל בחירה" הוא קשה יותר מהמשכת הנסים, וכדלעיל אות נד.

^ט בבראשית רבה (מד, יד): בָּמָה אָדַע, ר' חייא ברבי חנינא אמר, לא כקורא תגר, אלא אמר לו באיזו זכות, אמר לו בכפרות שאני נותן לפניך. ויאמר אליו קָחָה לִי עֲגֻלָּה מְשֻׁלֶּשֶׁת, הראה לו ג' מיני פרים וג' מיני שעירים וג' מיני אילים, ג' מיני פרים פר יום הכיפורים ופר הבא על כל המצות ועגלה ערופה, וג' מיני שעירים שעירי רגלים שעירי ראשי חדשים ושעירה של יחיד, וג' מיני אילים אשם ודאי ואשם תלוי וכבשה של יחיד, וְתָר וְגִזְזָל תֹּר ובר יונה.

ובגמרא תענית (כז, ו) וכן הוא במגילה לא: אמר רבי יעקב בר אחא אמר רב אסי, אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר ויאמר ה' אֱלֹקִים בָּמָה אָדַע כי אִירְשָׁנָה, אמר אברהם, רבונו של עולם שמא ישראל חוטאין לפניך אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה, אמר ליה לאו, אמר לפניו רבונו של עולם הודיעני במה אירשנה, אמר ליה קָחָה לִי עֲגֻלָּה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וגו'. אמר לפניו רבונו של עולם תינח בזמן שבית

געענטפערט קח לי איל מַשְׁלֵשׁ וגו' (טו, ט), אַז בשביל [הקרבנות], בזכות קרבנות. זעט מען [דאָך] אַז די [זכות פון] קרבנות וועט ברענגען די גאולה העתידה, און 'דעס' [להמשיך נסים דלעתיד לבא] איז נאָך שווערער פון קריעת ים סוף, [און] פון די אַלע זאכן.

סד

ישוב קושיא א

ונמצא שמרומז בפרשה זו כח הגאולה העתידה, ולזה מלבד מה שנאמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם, ללמד לדור המדבר בשעתו סדר הקרבנות, נאמר עוד "לאמר" לדורות, כי גם הכח דלעתיד שהוא "לדור ודור" ולנצח נצחים, הוא בזכות הקרבנות. ומשה רבינו עצמו שהוא יהיה גם הגאול דלעתיד, הוא ילמד זאת גם אצל בני ישראל.

איבערדעם איז דאָ מרומז די גאולה העתידה.

[ולזה נאמר] ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד "לאמר".

ווייל [גם] לעתיד וועט זיין, דער גואל האמיתי וועט זיין "משה רבינו", [וכרמוז

בפסוק] [קהל א, ט] מה שְׁהִיָּה הוא שְׁהִיָּה [ראשי תיבות 'משה']. אַזוי שטייט דאָך [זוהר הק' משפטים קכ].²

איבערדעם [דער] דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם דאָס איז טאקע אויף

'דעמאלטס' [בדור המדבר, שיאמר להם מצות הקרבנות].

דער בורא כל עולמים, דער פסוק, האָט אָבער געזאָגט לאמר [לדורות]. דאָס איז

[להורות] אַז ער וועט 'אייביג' זאָגן פאַר אידן, דאָס איז אַ נצחיות, [אויף] ווען ס'וועט

זיין די גאולה העתידה, און דאָס וועט דאָך שוין זיין 'לדור ודור' וְלִנְצַח נְצָחִים.

האָט מען דאָס געשטעלט [דעם לאמר לדורות] ביי "קרבנות", ווייל דאָס איז דער

זכות פון קרבנות, מיט דעם וועט זיין כי "אִירְשָׁנָה", ירושת הארץ בקרב.

סה

ואף שאין לנו עתה הקרבנות בפועל, אבל הלימוד בתורת הקרבנות נחשב כקרבן, על דרך וְנִשְׁלַמָּה פְּרִים שְׁפִתֵינוּ. ועי' זכר לבנין העתיד, ולהקריב שם קרבנות בפועל

אַצינדערט איז וְנִשְׁלַמָּה פְּרִים שְׁפִתֵינוּ (הושע יד, ג), [דאף שאין לנו מעשה הקרבנות, אבל

לימוד וקריאת פרשיות הקרבנות, נחשב כאילו הקרבנו קרבן].^{2א}

[און] אין דער זכות [של קריאת פרשיות הקרבנות] וועט מען געהאָלפן ווערן, מ'וועט

בויען אַ בית המקדש, און מ'וועט מקריב זיין קרבנות [בפועל].

סו

ישוב קושיא ג (באופן שלישי)

ועל כן אמר לו הקב"ה, יש לך "מלאכה גדולה" מכל מה שעשית, ללמד סדר הקרבנות, וכן דיני טומאה וטהרה השייכים לוה, שכל אלה ממשיכים הגאולה העתידה שאו גם כן ילמדו דינים אלו, אשר הגאולה העתידה הוא באמת גדול יותר מנס קריעת ים סוף ובנין המשכן

איבערדעם האָט ער אים געזאָגט [על ענין הקרבנות], 'דעס' איז נאָך גרעסער ווי

דאָס פריערדיגע.

[שהרי] דאָס מִשְׁכָּן איז נישט געווען קיין נצחיות, און קריעת ים סוף איז דאָך אויך

נאָר, ס'איז נאָר געווען דעמאלטס בְּשַׁעֲתוֹ.

המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם, אמר לו כבר תקנית להם סדר קרבנות, בזמן שקוראין בהן לְפָנַי, מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לְפָנַי, ואני מוחל להם על כל עונותיהם.

² ועיין באור החיים הקדוש פרשת ויחי (מט, יא), וריש פרשת תצוה.

^{2א} וכדהובא לעיל (בסוף הערה לט) מדברי המדרש רבה והגמרא תענית.

[ולזה אמר לו] אָבער לְגִדּוּלָהּ [מזו] אתה מתוקן^{כב}, [כי לימוד דיני] קרבנות מיט [דיני] טומאה וטהרה, דעס וועט מען נוצן [אויך] "לעתיד".

סז

[ונמצא] דעס וועט בלייבן אַ נצחיות. און מיט דעם כח און מיט דעם זכות וועט זיין די גאולה העתידה. דער בורא כל עולמים וועט אַריינשיינען אין לכבוד בני ישראל.

- ארי וויי -

דער וואָס ער 'קוקט אַרויס' און ער 'האַט רַצוֹן' צו זיין "אַ איד" [ולעשות רצונו יתברך כראוי], וועט דער בורא עולם העלפן, דעמאָלטס ביי די גאולה העתידה וועט מען משפיע זיין בלכבוד בני ישראל, מכוחו של "משה רבינו"^{כג}.

סח

ברכת הקודש

דער בורא כל עולמים זאָל העלפן טאַקע [שנוכה לזה בקרוב].

בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל (ראש השנה יא.).

ס'איז נאָך אַ מציאות, [איז] מ'זאָל מיר נאָך הייַיאָר עסן דעם קָרָבן פֿסח, בַּמָּקוֹם הקודש.

און מ'זאָל מיר נאָך זוכה זיין [להגאולה שלימה בחודש ניסן זה].

אָפּ עַל פִּי שְׁיִתְמַהֲמָה אַחֲפָה לוֹ.

און דער סוף וועט דאָך נאָר אַזוי זיין, [שיתקיים] פֿתָּאם יבוא אֶל הַיְכָלוֹ הָאֲדוֹן אֲשֶׁר אִתָּם מִבְּקָשִׁים, אַזוי זעט מען, ווי דער נביא האָט געזאָגט (מלאכי ג, א).

דאָס וועט קומען 'פתאום'. און ס'איז גאָר רחוק מן השכל, מ'מאָלט זיך גאַרנישט אויס אויף וואָס פֿאַר אַ בחינה [תהיה הגאולה, און] אַזוי 'פלוצלינג'.

דער בורא כל עולמים זאָל העלפן מ'זאָל האָבן טאַקע הִיא הַשָּׁנָה^{כד}.

ער זאָל העלפן, מ'זאָל האָבן 'פלוצים' אין 'דעם' ראש חודש ניסן - איי וויי - מ'זאָל מיר די זכיה האָבן זוכה זיין צו זען די גאולה האמיתית.

וְנֹאכַל שָׁם מִן הַזִּבְחִים וּמִן הַפֶּסָחִים.

מ'זאָל מיר זוכה זיין נאָך צו לויבן דעם באַשעפער, בישועת כל ישראל ושמתן - ארי וויי - בגאולה שלימה ואמיתית, ובהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

^{כב} מלשון המדרש רבה (בהעלותך טו, ה), ממה שכך נאמר לאהרן כשחלשה דעתו בחנוכת הנשיאים.

^{כג} וכל זה הוא אף שהם בעלי בחירה, ואף שהוא השפעה הבאה רק משם הוי"ה, מ"מ תהיה זה נצחיות (וכנ"ל בדרך הקדום).

^{כד} מלשון ר"א הקליר בקינות לתשעה באב (קינה ח, ד"ה אַדָּה): אֵימָתִי בְּכָל שָׁנָה אוֹמֶרֶת הִיא הַשָּׁנָה הַזֹּאת.

